

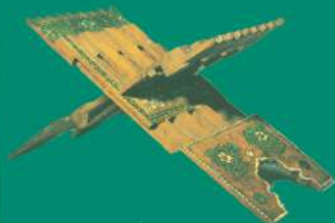

وزارت معارف

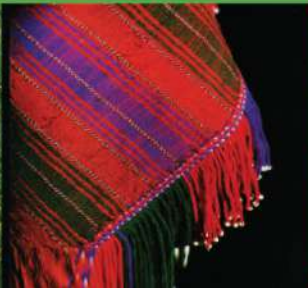
دهنې

A R T

صنـ ف

۱۳۹۹
هـ. ش

سرود ملی

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زره وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مودی رهبر

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

وزارت معارف

هنر

A R T

صنایف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ . ش.

الف

مشخصات کتاب

مضمون: هنر

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی بخش هنر نصاب تعلیمی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: هشتم

زبان متن: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامه وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

حق طبع، توزیع و فروش کتاب‌های درسی برای وزارت معارف جمهوری اسلامی افغانستان محفوظ است. خرید و فروش آن در بازار ممنوع بوده و با متخلفان برخورد قانونی صورت می‌گیرد.

پیام وزیر معارف

اقراً باسم ربك

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکتایی را که بر ما هستی بخشید و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی‌پایان بر رسول خاتم - حضرت محمد مصطفی ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه‌گان هویدا است، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه‌های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراهای والدین، از عناصر شش‌گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می‌روند که در توسعه و انکشاف آموزش و پرورش کشور نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. در چنین برهه سرنوشت‌ساز، رهبری و خانواده بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می‌باشد.

از همین رو، اصلاح و انکشاف نصاب تعلیمی از اولویت‌های مهم وزارت معارف پنداشته می‌شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب‌های درسی در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه‌های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی باکیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکر شده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به‌عنوان تربیت‌کننده‌گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می‌گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، از هر نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پرورش نسل فعال و آگاه با ارزش‌های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت‌پذیری، با این نیت تدریس را آغاز کنند، که در آینده نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمدن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش‌آموزان خوب و دوست‌داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه‌های فردای کشور می‌خواهم تا از فرصت‌ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفاده بهتر کنند و خوشه چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این کتاب درسی مجدانه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن‌ها در این راه مقدس و انسان‌ساز موفقیت استدعا دارم. با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مرفعی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

فهرست

صفحه	عنوان	ردیف	تصویر
۱	نقاشی با لکه‌های سیاهی	۱	
۳	آشنایی با تاریخ هنر افغانستان (دوره اسلامی)	۲	
۷	تاپه‌کاری با مواد طبیعی	۳	
۹	ساختن کارت تبریکی و پاکت	۴	
۱۱	آشنایی با تناسب، دوری و نزدیکی	۵	
۱۵	نقاشی از منظره	۶	
۱۷	نقاشی ذهنی از جشن‌ها و بازی‌های ملی	۷	
۱۹	حجم‌سازی با کاغذهای چمک	۸	
۲۱	آشنایی با هنر اسلامی	۹	
۲۵	کاپی از دیزاین‌های اسلامی	۱۰	
۲۷	آشنایی با هنر خوش‌نویسی اسلامی	۱۱	

صفحه

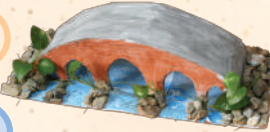
عنوان

۳۱

کاپی از (بسم الله الرحمن الرحيم) ۱۲

۳۳

آشنایی با معماری اسلامی ۱۳

۳۷

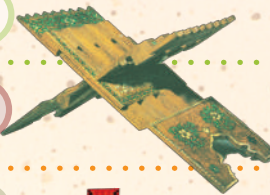
ساختن یک بنای اسلامی (پل) ۱۴

۳۹

آشنایی با هنرهای اسلامی ۱۵

۴۳

ساختن قلمدانی گلی ۱۶

۴۵

آشنایی با مینیاتور ۱۷

۴۷

ساختن رحل قرآن کریم ۱۸

۴۹

آشنایی با هنرمندان افغانی ۱۹

۵۱

آشنایی با هنرهای افغانی ۲۰

۵۴

آشنایی با موزیم‌های ملی افغانستان

۵۵

فهرست منابع

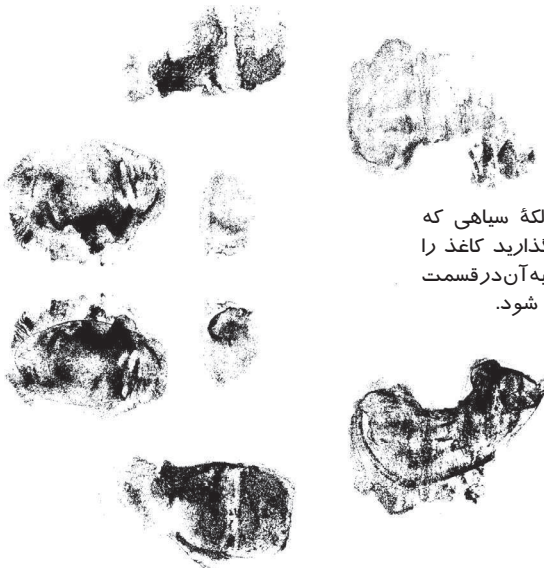

نقاشی با لکه‌های سیاهی

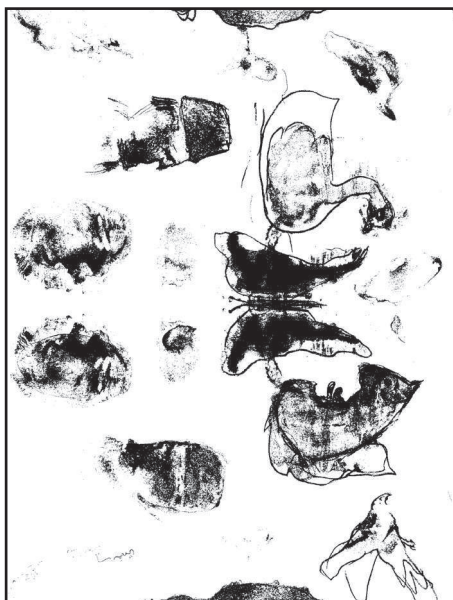

آیا تا به حال در بین ابرهای آسمان، شکل آشنایی پیدا کرده‌اید؟

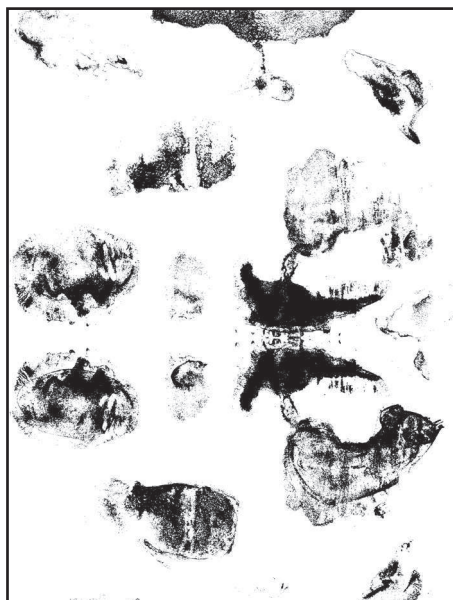
چند قطره جوهر را در وسط صفحه کاغذ بگذارید. صفحه کاغذ خود را قات کنید و با دست خود کاغذ قات شده را فشار دهید. سپس کاغذ را باز کنید. به نقشی که اتفاقی به وجود آمده توجه کنید. صفحه کاغذ را از همه جهات نگاه کنید تا شکل آشنایی در میان نقش‌های ایجاد شده پیدا کنید. پس از این که نقش‌های جوهر خشک شد، با اضافه کردن خطوط مناسب، شکلی را که از میان نقش‌های اتفاقی پیدا کرده‌اید، تکمیل کنید و آن را به دیگران

(تصویر ۱) هر لکه سیاهی که روی کاغذ می‌گذارید کاغذ را قات کنید تا شبیه آن در قسمت دیگر کاغذ ایجاد شود.

(تصویر ۳) کاغذ را از همه جهات بچرخانید و ببینید هر یک از لکه‌ها شبیه چه شکلی است و با پنبسل آن‌ها را کامل کنید.

(تصویر ۲) صفحه کاغذ را با لکه‌های سیاهی پر کنید و منتظر بمانید تا خشک شوند و با آن‌ها توسط پنبسل شکل‌های دلخواه بسازید.

نشان بدهید. باز هم به نقش‌های اتفاقی نگاه کرده، نقش جدیدی پیدا کنید و با استفاده از خطوطی که اضافه می‌کنید، شکل جدیدی رسم کنید. صفحه این کار را ادامه دهید تا همه نقش‌های جوهری را کامل کنید.

(تصویر ۴) به شکل گاو، عقاب، پروانه، ماهی، خرس، سنجاب و... توجه کنید، شما چه شکل‌هایی در این لکه‌ها پیدا می‌کنید؟

تمرین

- ۱- در مورد شکل‌هایی که رسامی کرده‌اید با یکدیگر گفتگو کنید.
- ۲- هنگام آب‌پاشی در حویلی، بر روی خاک به نقش‌های اتفاقی که ایجاد می‌شود توجه کنید. در میان آن‌ها چه شکل‌های آشنای را می‌بینید.

آشنایی با تاریخ هنر افغانستان (دوره اسلامی)

آیا می‌دانید آثار هنری افغانستان قبل و بعد از اسلام چه تفاوت‌هایی دارند؟

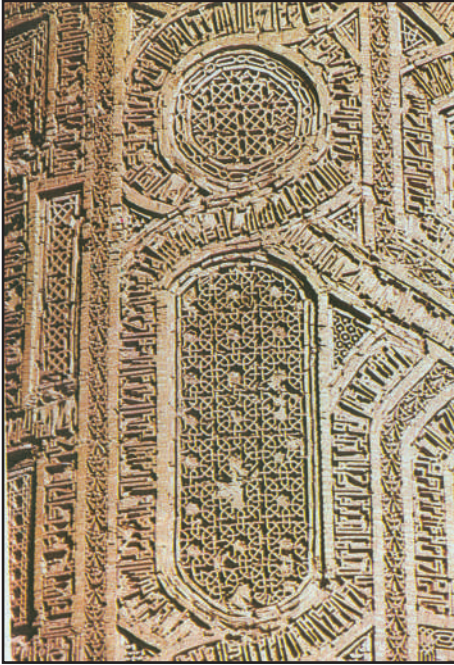

در افغانستان ساختن بناهای اسلامی در روزگار غزنویان رشد و انکشاف زیادتر یافت. در منابع تاریخی، دوره غزنویان با بناها قصرهای با شکوه و مساجد با عظمت آن دوره یاد می‌گردد که توسط «سلطان محمود» و پسرش «مسعود» در غزنه و هرات احداث گردید. امروزه فقط بخشی از این بناها باقی مانده است. در زمره این آبادات می‌توان از کاخ «آینه»، قصرها و منارها در غزنه و «لشکری بازار» در هلمند یاد کرد. که در واقع از عهد سلجوقی‌ها بود و در سایه تشویق و حمایت امرا و سلاطین به اشاره وزیرانی مانند: «نظام‌الملک» عمارات با شکوهی به وجود آمد. غوری‌ها نیز عمارات با شکوهی ساختند که نمونه آثار این دوره یک منار ۶۴ متری در ولایت غور به نام «جام» است. منارجام به دلیل ارزش طراحی معماری، تزیینات خشت‌کاری و کتیبه‌یی به خطوط کوفی، از جمله آثار مهم تاریخی افغانستان به حساب می‌آید و در لست میراث‌های فرهنگی جهان به ثبت رسیده است.

مسجد جامع بزرگ شهر هرات را «غیاث‌الدین غوری» اساس

(تصویر ۱) منار جام، افغانستان، حدود سده ششم هجری.

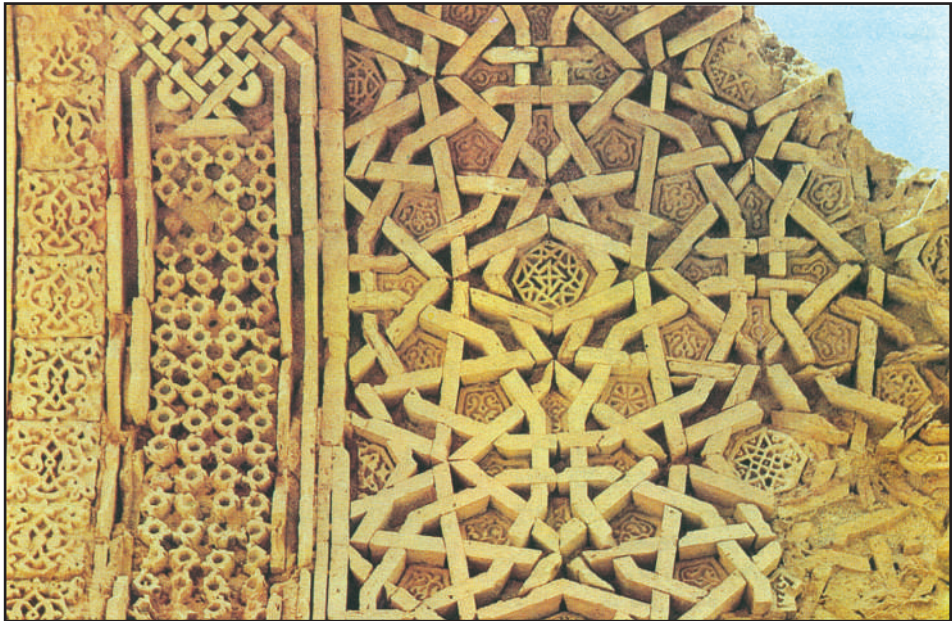

(تصویر ۳) بخشی از تزیینات آجری منارجام، افغانستان. کتیبه آن مشتعل است بر سراسر سورهٔ مریم.

(تصویر ۲) بخشی از کتیبهٔ آجری منارجام، افغانستان.

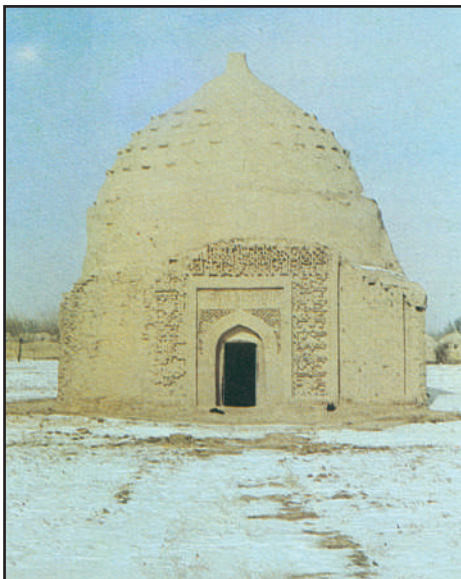
گذاشت؛ اما کار تکمیل آن تا روزگار تیموریان هرات به طول انجامید. زیارت «باباحاتم» در غرب بلخ با نقش‌های هندسی گل و گیاه و دیگر تزیینات گچ‌کاری زینت یافته و کتیبه‌ها و قاب‌های تزیینی آن قدامت بیش از ۵۳۴ هـ. ق. را نشان می‌دهد.

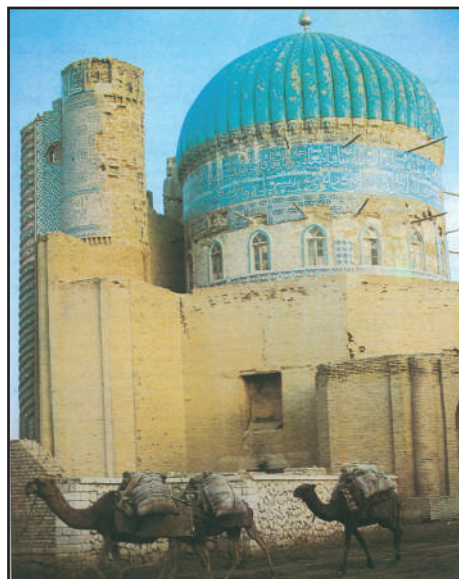
(تصویر ۴) بخشی از کاشی‌کاری ویرانه‌های «شاه مشهد» نزدیک «قلعهٔ نو» در بادغیس افغانستان، از دوران غوریان، سدهٔ ششم، هفتم هجری.

به طور کلی در این دوره تزیینات با خط کوفی به خصوص در کتیبه‌ها رواج زیاد داشت. جریان احداث بناهای ماندگار با هجوم «چنگیز» متوقف شد؛ بنابراین در این دوره طولانی، اثری جز تزیینات برجای نمانده است. پس از آن دوره تیموری از حیث اعمار بناهای با شکوه و خلق آثار ماندگار هنری، دوره درخشان و غنی است. در آن میان به ویژه دوره «شاهرخ» و «سلطان حسین» در هرات و «بابر» در افغانستان و هند درخور توجه و یادآوری می‌باشد.

از آثار این دوره می‌توان از آرامگاه «گوهرشاد بیگم» قرن نهم هجری، زیارتگاه سلطان «حسین بایقرا» قرن دهم ه.ش، جمعاً با شش منار تزیینی، تزیینات مزار «خواجه عبدالله انصاری» در گازرگاه، دیگر زیارتگاه‌ها و نیز بنای زیارت منسوب به حضرت علی (کرم الله وجهه) در بلخ موسوم به «مزار شریف» که تمامی ویژه‌گی‌های هنر معماری دوره تیموری را منعکس می‌سازد، نام برد؛ همچنین از دیگر آثار ستودنی دوره تیموری «طاق چهل

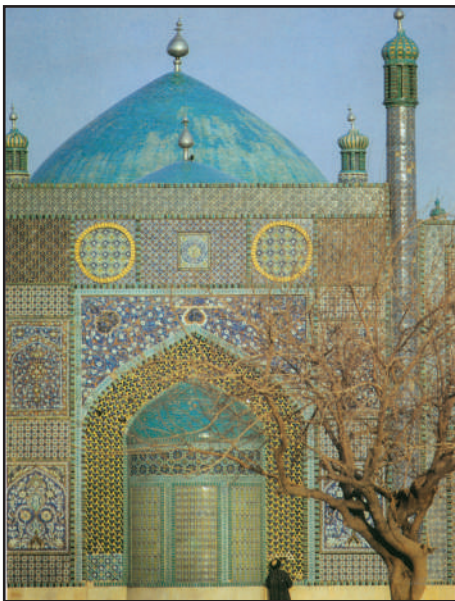

(تصویر ۶) زیارتگاه «باباحاتم»، بلخ، افغانستان، سده پنجم - ششم هجری.

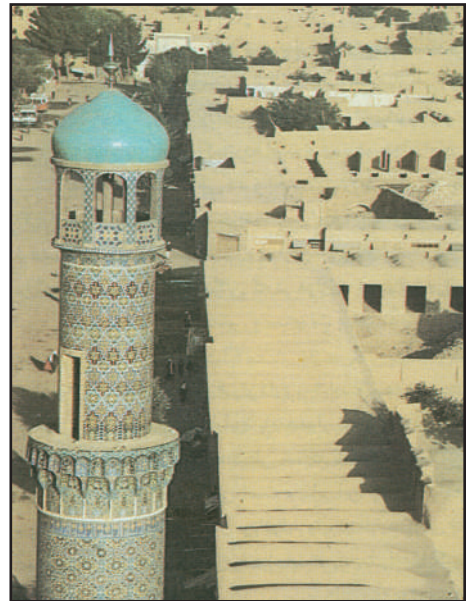

(تصویر ۵) مزار خواجه «ابونصر یارسا»، بلخ افغانستان، سده نهم هجری.

زینہ» (پیش طاق) در کوه سرپوزۀ قندهار است که به قرار نوشته تاریخ سند، به امر بابر پادشاه آن را از سنگ تراشیده‌اند. و در آن هشتاد نفر سنگ‌تراش برای مدت نه سال کار کرده‌اند؛ همچنین از سوی بابر پادشاه باغ‌هایی که در قندهار، استالف کابل، در ناحیۀ شمالی و مشرقی احداث شد مشهورترین آن‌ها عبارت بودند از باغ علم گنج، باغ شهر آرا، باغ دلگشا، چهارباغ، باغ بابر، باغ بگرامی، باغ صفا، باغ کوکب و غیره.

(تصویر ۸) آرامگاه منسوب به حضرت علی (کرم الله وجهه)، مزار شریف.

(تصویر ۷) منار مسجد جامع هرات، افغانستان.

تمرین

- ۱- در جایی که شما زنده‌گی می‌کنید چه بناهای از دورۀ اسلامی به جا مانده است؟
- ۲- در ساختن بناهای اسلامی از چه مواد و مصالحی استفاده شده است؟
- ۳- به نظر شما مهم‌ترین ویژه‌گی معماری دورۀ اسلامی در افغانستان چیست؟

تاپه کاری با مواد طبیعی

آیا تا به حال فکر کرده‌اید که از چه چیزهایی می‌توان برای تاپه کاری استفاده کرد؟

تاپه کاری با استفاده از مهر رنگینه انجام می‌شود. مهرها به دو دسته تقسیم می‌شوند: مهرهای آماده و مهرهای ساخته شده. مواد طبیعی که بافت‌های زیبایی دارند می‌توان به جای مهرهای آماده برای تاپه کاری به کار گرفت. پر پرنده گان، سنگ‌ها، صدف‌ها، شاخه و برگ درختان و... که بافت جالبی دارند و می‌توان به کمک آن‌ها نقوش‌های رنگین متنوعی را به وجود آورد؛ همچنین در تاپه کاری با مواد طبیعی می‌توان از برش عمودی و افقی میوه‌ها و سبزیجات استفاده کرد و سطح برش را به رنگ آغشته و از آن یک تاپه تهیه کرد.

در تاپه کاری با مواد طبیعی باید به سطوح مختلف هر پدیده طبیعی توجه کنید و از هر طرف آن تاپه تهیه کنید. به این ترتیب با بافت قسمت‌های مختلف مواد طبیعی آشنا می‌شوید و

نقوش‌های تازه‌یی را پیدا می‌کنید.

(تصویر ۱) تاپه کاری با مواد طبیعی.

پس از انجام تاپه کاری با مواد طبیعی، هنگامی که رنگ ها خشک شد، با نقش های ایجاد شده، شکل های تازه و جدیدی را رسامی کنید، سپس با دقت به نقش های تاپه نگاه کنید هر یک از آن ها را با اضافه کردن خطوط مناسب به شکل جدیدی تبدیل کنید.

(تصویر ۲) کامل کردن تاپه های با مواد طبیعی

(تصویر ۴) نقاشی با تاپه های مواد طبیعی

(تصویر ۳) نقاشی با تاپه کاری مواد طبیعی

تمرین

به انواع مواد طبیعی که در اطراف شما وجود دارد، با دقت نگاه کنید. کدام برش آن ها زیباترین تاپه را به وجود می آورد؟

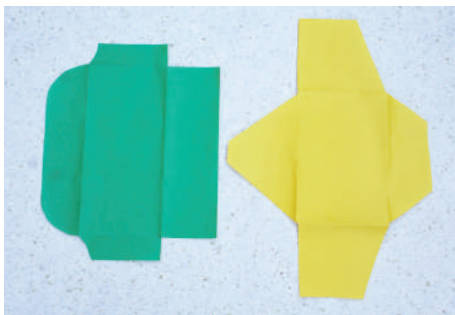
ساختن کارت تبریکی و پاکت

تا به حال چند نوع کارت تبریک دیده‌اید؟

مردم کارت تبریکی را به مناسبت‌های مختلف به یکدیگر هدیه می‌دهند؛ مانند: کارت دعوت ختم قرآن پاک، تبریک عید رمضان، عید قربان، سال نو، روز مادر، روز تولد، روز معلم و...
کارت تبریکی در اندازه‌ها و طرح‌های متنوع تهیه می‌شود؛ علاوه بر کارت‌های آماده که در بازار موجود است؛ می‌توان کارت‌های دستی بسیار زیبا ساخت. برای ساختن کارت باید مناسبت و موضوع کارت مشخص شود؛ سپس اندازه، طرح و روش تهیه آن را انتخاب کنید. ابتدا مقوای سفید یا رنگی را به شکل و اندازه‌ی کارتی که در نظر گرفته‌اید؛ برش دهید. وسط کارت را به کمک خط‌کش و ابزار نوک‌تیز به آرامی خط بکشید تا بتوان کارت را قات کرد. ابتدا طرح دلخواه خود را روی کارت رسامی کنید. برای تزیین کارت از روش‌های مختلف؛ مانند: نقاشی، تاپه‌کاری، چسپاندن مواد مختلف یا کاغذهای رنگی به صورت «کولاژ» (تکمیل یک طرح با

دو نمونه کولاژ)

قرار دادن مواد و یا چسپاندن آن‌ها بالای یکدیگر و یا پهلوی هم.) بعضی کولاژها کمی برجسته استند و باید مراقب باشید که کارت شما زیاد برجسته نباشد که داخل پاکت جا بگیرد. با توجه به مناسبت کارت و کسی که می‌خواهید کارت را به او هدیه بدهید، یکی از روش‌ها را برای تکمیل آن انتخاب کنید.

ابتدا طرح دلخواه خود را روی کارت، رسامی کنید؛ علاوه بر روی کارت، می‌توانید داخل آن را هم با نقش‌های زیبا تزئین کنید؛ سپس با خط زیبا بین کارت را بنویسید.

پس از آماده کردن کارت، می‌توانید پاکت زیبایی برای آن بسازید. اندازهٔ پاکت را متناسب با کارتی که ساخته‌اید، در نظر بگیرید. برای تهیهٔ یک پاکت، روش‌های مختلف وجود دارد. شما می‌توانید یک پاکت آماده را باز کنید تا ببینید پاکت را چگونه می‌سازند و از همان روش برای تهیهٔ پاکت خود استفاده کنید؛ همچنین می‌توانید یک طرح جدید برای تهیهٔ پاکت، ابداع کنید. ساده‌ترین روش ساختن پاکت این است که کارت خود را در وسط یک کاغذ بزرگ سفید یا رنگی قرار دهید و اطراف آن را با خطوط کمرنگ مشخص کنید؛ سپس کارت را بردارید و از چهار طرف کارت؛ چهار مثلث رسامی کنید؛ پس از آماده شدن شکل پاکت، آن را برش دهید و از سر خطوط اولیه قات کنید. سه مثلث را با هم بچسبانید تا پاکت شما آماده شود. مراقب باشید که داخل پاکت به لبه‌های بیرونی نچسپد؛ پس از این که چسب خشک شد، کارت آماده را داخل پاکت بگذارید و مثلث چهارم را روی آن قات کنید و بعد می‌توانید آن را به دوستان‌تان هدیه بدهید.

تمرین

- ۱- کارت تبریکی را برای مناسبت خاصی بسازید، طرح، اندازه، روش تزئین آن را به دلخواه خود انتخاب کنید.
- ۲- متناسب با کارت تبریکی که ساخته‌اید، پاکت زیبایی بسازید و کارت خود را درون آن بگذارید.

آشنایی با تناسب، دوری و نزدیکی، ریتم

در طبیعت چه روابطی بین پدیده‌ها می‌بینید؟

تناسب: آیا به تناسب میان اندازه‌ها در بدن فیل و زرافه، رنگ چشم و پوست افراد، تفاوت پوست دست طفل با سالخورده، توجه کرده‌اید؟ نسبت میان اجزا با هم و نسبت میان هر یک از اجزا با

(تصویر ۱) در بدن هر یک از حیوانات تناسبیات خاصی دیده می‌شود. به تناسب میان اجزای بدن زرافه توجه کنید.

کل هر پدیده تناسب نامیده می‌شود. در طبیعت انواع تناسب دیده می‌شوند. هر یک از پدیده‌های طبیعی دارای تناسب خاص خود است و به همین دلیل آفریده‌های خداوند متعال در طبیعت، معیار ایجاد تناسب در آثار هنری و دست ساخته‌های دیگر بشر است. انسان با مشاهده دقیق کوه‌ها، سنگ‌ها، درختان، گل‌ها، حیوانات، پرنده‌گان، ماهی‌ها، بلورها، ... به هماهنگی پدیده‌های طبیعی پی می‌برد؛ مانند: تناسب میان رنگ‌ها در پرهای طوطی، تناسب میان شکل‌ها در اجزای بدن فیل (شکل دراز خرطوم، گوش پهن، سر و بدن و پای بزرگ فیل) و تناسب میان اندازه‌ها در طول و عرض درختان به همین ترتیب هنگام اجرای نقاشی، کاردستی، کار باگل، حجم‌سازی و... توجه به تناسب میان اندازه‌ها، شکل‌ها و بافت‌ها ضرورت دارد.

پرسپکتیو (دوری و نزدیکی): چیزهایی که در دوردست می‌بینید، چه تفاوتی با آنچه نزدیک‌تر استند دارند؟ انسان به نسبت دوری و نزدیکی از اشیا و پدیده‌های طبیعی، آن‌ها را به شکل‌های مختلف می‌بیند؛ به طور مثال: وقتی انسان از فاصله دور به یک جنگل که درختان یک‌سانی دارد نگاه می‌کند، درخت‌های نزدیک خود را پررنگ‌تر و با جزئیات بیشتری می‌بیند، و آنچه را در دوردست‌ها قرار دارد؛ کوتاه‌تر، کم رنگ‌تر و مبهم مشاهده می‌کند؛ بنابراین اندازه و وضاحت اشیا و پدیده‌های طبیعی در فاصله نزدیک با دوردست متفاوت است. با کوچک

(تصویر ۳) به تناسب میان شکل‌ها در بدن حیوانات، شکل درختان، ابرها، کوه‌ها... توجه کنید.

(تصویر ۴) به تناسب میان رنگ‌ها در انواع گل‌ها، گیاهان، حیوانات، ماهی‌ها، پرنده‌گان، حشرات و... دقت کنید.

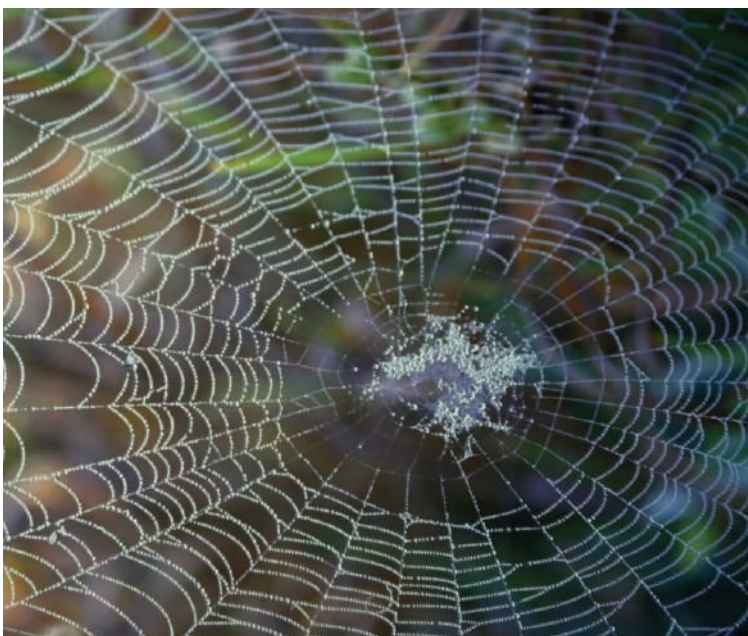
و بزرگ‌ترسیم کردن اشیا و پدیده‌های طبیعی می‌توان دوری و نزدیکی آن‌ها را نشان داد؛ همچنین با رنگ‌های متضاد یا استفاده از رنگ‌های متفاوت در کنار هم (مانند رنگ تیره در کنار رنگ روشن) می‌توان فاصله میان آن‌ها را نشان داد. هنرمندان، برای نشان دادن دوری و نزدیکی از روش‌های مختلف استفاده می‌کنند.

ریتم: آیا تا به حال به تکرار منظم شب و روز و فصل‌های سال توجه کرده‌اید؟ در طبیعت تکرار و تغییر پدیده‌ها نظم خاصی دارد. هنرمندان رشته‌های مختلف هنری با تکرار و تغییر منظم میان کلمات، صداها، شکل‌ها، رنگ‌ها و خطوط، ریتم به وجود می‌آورند. ریتم گاهی به صورت منظم و

گاهی نامنظم است. ریتم منظم در طبیعت مانند صدای تپش قلب و در آثار هنری مانند تکرار منظم یک نقش در کاشی‌کاری یا قالین‌بافی است. نمونهٔ ریتم نامنظم در طبیعت موج‌های دریاست که در فواصل مختلف با تغییرات گوناگون ایجاد می‌شوند. در آثار هنری ریتم نامنظم در ترکیب حروف الفبا در خوشنویسی دیده می‌شود که تجمع خطوط عمودی یا افقی در برخی از قسمت‌ها زیاد و در بعضی

(تصویر ۴) به تکرار دانه‌های جواری و ریتم منظم آن‌ها دقت کنید.

(تصویر ۵) به تکرار ریتم در تارهای عنکبوت دقت کنید.

(تصویر ۶) تکرار شکل ابرها در آسمان ریتم خاصی به وجود آورده است.

(تصویر ۷) به ریتم خطوط بدن گوره‌خر توجه کنید.

تمرین

- ۱- نمونه‌های تناسب در شکل‌ها، رنگ‌ها و اندازه را در طبیعت پیدا کنید و در مورد آن‌ها گفتگو نمایید.
- ۲- با استفاده از تکرار رنگ‌های دلخواه تان در یک صفحه، ریتم زیبایی ایجاد کنید.

نقاشی از منظره

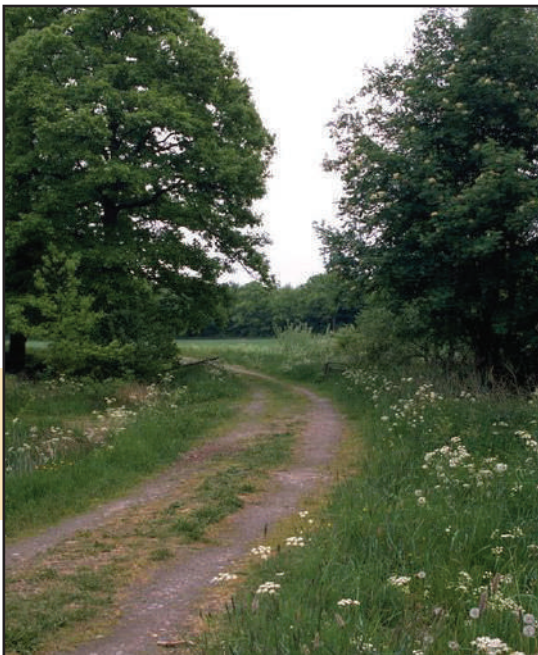
در طبیعت اطراف شما کدام جاهای دیدنی و زیبا وجود دارد؟ کدام یک از آن‌ها را برای نقاشی انتخاب می‌کنید؟

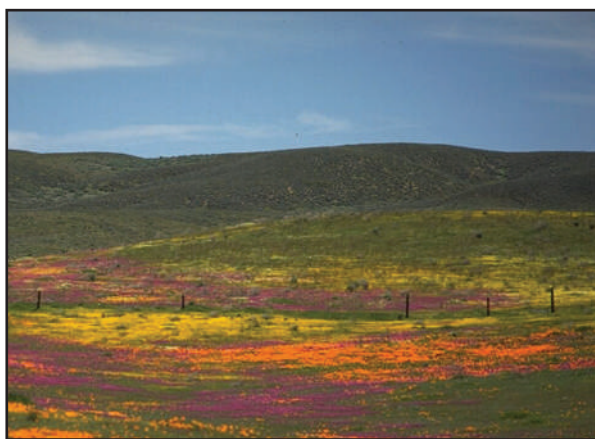
دشت گل، باغ، کوه، جنگل، ساحل دریا... مناظر بسیار زیبای طبیعت و موضوعات مناسبی برای نقاشی هستند. فضای طبیعت خیلی از صفحه نقاشی بزرگتر است؛ اما می‌توانیم آنچه را که می‌بینیم متناسب با اندازه‌های واقعی آن، کوچک کنیم و در صفحه نقاشی خود جا بدهیم. ابتدا در فضای اطرافتان یک منظره زیبا را انتخاب کنید؛ سپس تصمیم بگیرید که از کدام قسمت آن

(تصویر ۲) برای کشیدن این منظره، ابتدا خط جاده و درختان را رسم کنید.

(تصویر ۱) ابتدا رود را رسم کنید؛ سپس خط افق و طرح کوه‌ها را بکشید.

می‌خواهید نقاشی کنید و با دقت آن را ببینید. برای نقاشی از فضای طبیعت یا منظرهٔ دلخواه‌تان ابتدا بزرگ‌ترین شکلی را که نگاه می‌کنید در صفحهٔ بکشید؛ سپس بقیه چیزهایی را که می‌بینید به اطراف آن اضافه کنید. بهتر است، طرح اولیه را با پنسل رنگی خیلی کم‌رنگ بکشید که اگر نیاز به اصلاح داشت بتوانید آن را تغییر دهید. هنگام نقاشی به تناسبات، دوری، نزدیکی و ریتم در طبیعت دقت کنید و آن‌ها را در نقاشی خود نشان دهید.

(تصویر ۳)

پس از این که طرح شما کامل شد با دقت به رنگ‌های طبیعت نگاه کنید. شما می‌توانید در نقاشی خود رنگ‌های طبیعی را به کار گیرید یا رنگ‌های ذهنی را برای بیان احساس خود از فضای طبیعت به کار گیرید. سعی نمایید در نقاشی خود بین رنگ‌ها هماهنگی و زیبایی برقرار کنید.

(تصویر ۵) ابتدا طرح کوه‌ها را رسم کنید، سپس درختان را بکشید.

(تصویر ۴) برای نقاشی از این منظره ابتدا درخت را رسم کنید.

تمرین

بیرون از صنف به نقاشی از منظرهٔ دلخواه خود بپردازید.

نقاشی ذهنی از جشن‌ها و بازی‌های ملی

چه موضوعاتی از زنده‌گی واقعی را برای نقاشی انتخاب می‌کنید؟ بازی‌ها و جشن‌هایی که دوست دارید چه صحنه‌های جالبی برای نقاشی دارند؟

یکی از ویژه‌گی‌های هر کشوری، مراسم خاص است که مردم به مناسبت‌های مختلف برگزار می‌کنند. برگزاری مراسم، اهمیت هر مناسبت را نشان می‌دهد، بعضی از مراسم خصوصی است و به چند خانواده خاص مربوط می‌شود؛ مانند: جشن ازدواج. بعضی از مراسم هم عمومی است و برای همه مردم کشور اهمیت دارد و همه به جشن و شادی می‌پردازند؛ مانند: جشن

استرداد استقلال افغانستان که هر سال در ۲۸ اسد برگزار می‌شود و از جشن‌های ملی است. در چنین روزی در سال ۱۲۹۸ شمسی، ملت غیور به رهبری شاه «امان‌الله خان»، افغانستان را از زیر سلطه متجاوزین انگلیسی آزاد نمود. در این روز رئیس‌جمهور و هیأت دولت در کنار مردم در جشن شرکت می‌کنند.

در جشن‌های ملی مراسمی اجرا می‌کنند که برای همه جالب باشد و باعث شود که همه این روزها را به خاطر بسپارند. بعضی از صحنه‌های این جشن‌ها فراموش نشدنی است. موسیقی نواخته می‌شود و هنرمندان آهنگ‌های خاص آزادی را اجرا می‌کنند.

در جشن استرداد استقلال افغانستان، بازی‌های ورزشی گوناگون اجرا می‌شود که یکی از آن‌ها «نیزه‌بازی» است. این بازی با اسپ، نیزه و میخ بزرگ چوبی که ۱۵ سانتی‌متر در زمین کوبیده شده در یک میدان وسیع انجام می‌شود. در حالی که دهل نواخته می‌شود و مردم کف می‌زنند، اسپ سوار، نیزه به دست می‌گیرد و به سرعت به طرف میخ چوبی می‌تازد و سعی می‌کند میخ را با نیزه از زمین بیرون بکشد. هر چه سرعت اسپ سوار زیادتر شود، دهل نواز هم تندتر می‌نوازد. سواری که نتواند در دو نوبت میخ را بلند کند، بازنده است و سوار کاران بعدی بازی را ادامه می‌دهند؛ به برنده‌ها تحفه‌هایی داده می‌شود. این بازی شور و هیجان زیادی در میان مردم ایجاد می‌کند.

تمرین

- ۱- آیا می‌دانید جشن‌های ملی افغانستان کدام‌ها اند؟
- ۲- در مورد جشن‌هایی که بیشتر دوست دارید با هم گفتگو کنید. یکی از صحنه‌های جشنی را که دوست دارید، نقاشی کنید؛ سپس آن‌ها را به نمایش بگذارید و در مورد آن‌ها گفتگو کنید.
- ۳- در شهر شما در جشن استقلال چه مراسمی انجام می‌شود؟ چه بازی‌هایی در این روز انجام می‌دهید؟ در مورد این جشن و مراسمی که اجرا می‌کنید گفتگو کنید. زیباترین صحنه این جشن را نقاشی کنید.
- ۴- در مورد بازی‌های محلی، منطقه‌یی که زنده‌گی می‌کنید، گفتگو کنید.

حجم‌سازی با کاغذهای چمک

کدام یک از مواد باطله اطراف شما برای
حجم‌سازی مناسب است؟

مواد زیادی در اطراف ما برای ساختن حجم، مناسب هستند. یکی از این مواد، کاغذهای باطله است. از کاغذهای باطله به روش‌های مختلف حجم می‌سازند. که یکی از این روش‌ها استفاده از کاغذ چمک شده

(تصویر ۱) کاغذهای چمک شده و وسایل اضافی برای ساختن یک پرنده.

می‌باشد. برای این کار شما هم می‌توانید موضوع دلخواه تان را انتخاب کنید و در باره شکل و اندازه آن تصمیم بگیرید. پارچه‌های کاغذ باطله را که از نگاه رنگ و نوعیت مختلف باشند جمع‌آوری کنید. دست‌های خود را کمی تر کنید و کاغذها را در دست تان خوب فشار دهید تا چمک شوند و سپس بنابر شکلی که در ذهن تان داشتید آن را تنظیم نموده و بسازید. حجم را می‌توانید یک توته و یا چند توته بسازید و آن را توسط اسکاشتیب یا سرش با هم بچسبانید.

(تصویر ۲) ساختن یک سیب با کاغذ چمک شده.

(تصویر ۳) دو قسمت کاغذ چمک را به هم بچسبانید و به چوب‌های که پای پرنده است وصل کنید.

(تصویر ۴) بال‌ها، دم، نول، پر و سر پرنده و چشم‌ها را به بدن پرنده وصل کنید.

تمرین

یک صفحه مقوایی ضخیم به شکل دایره تهیه کنید تا حجم‌های کاغذی کوچک شکل را مانند: کنجشک یا قرچه با کاغذ چمک شده بسازید و رنگ‌آمیزی کنید. با استفاده از نخ این حجم‌های کوچک را از صفحه دایره‌ای آویزان کنید؛ سپس نخ ضخیم را به مرکز صفحه دایره‌ای وصل کنید و آن را از سقف اتاق آویزان نمایید. اگر این اشکال را نزدیک کلکین نصب کنید، باد آن‌را تکان می‌دهد و حجم‌های کاغذی حرکت می‌کنند و زیباتر معلوم می‌شوند.

آشنایی با هنر اسلامی

آیا می‌دانید هنر اسلامی با هنر مسیحی چه تفاوت‌هایی دارد؟

اسلام در عربستان (سرزمین وحی) ظهور کرد و سپس به سرعت از خاورمیانه در جهت شرق تا چین و هند و در جهت غرب تا آفریقا و هسپانیه گسترش یافت. در این قلمرو گسترده، با وجود تفاوت‌های زبانی، قومی، جغرافیایی و تاریخی هر یک از این سرزمین‌ها، دین مشترک، تمدن و فرهنگ واحدی را به وجود آوردند که هنر اسلامی یکی از ثمرات آن است.

مسلمانان ابتدا از هنرمندان دو تمدن بزرگ معاصر ظهور اسلام (بیزانس و ایران) برای ساختن مساجد استفاده کردند. به مرور زمان در کشورهای تازه مسلمان، هنرمندان تلاش کردند

(تصویر ۱) «بسم الله الرحمن الرحيم»، کتیبه‌ی کاشی از صحن مزار خواجه عبدالله انصاری» در «گازرگاه» هرات، افغانستان، سده نهم هجری.

تا قالب‌های مناسبی برای بیان اعتقادات اسلامی در آثار هنری پیدا کنند. مفاهیم اعتقادی اسلام مانند وحدانیت خداوند متعال و نظام پدیده‌های

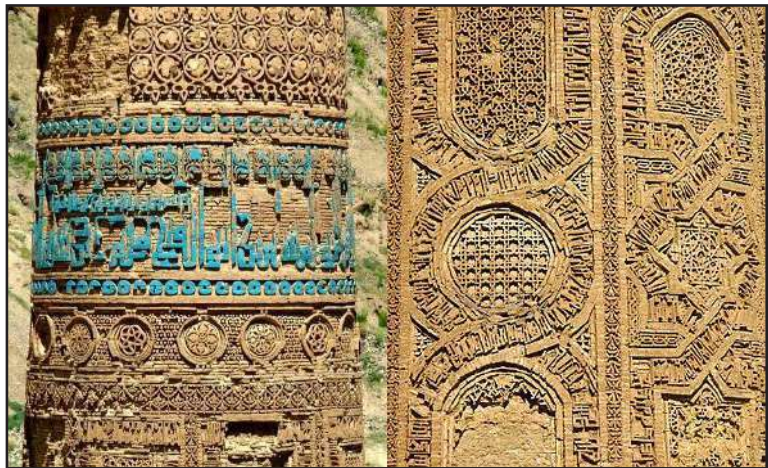
(تصویر ۲) بشقاب بزرگ با کتیبه خط کوفی، سده چهارم هجری.

مختلف عالم که در قرآن مجید بیان شده است به ساده گی نمی توان در آثار هنری نشان داد. از این رو هنرمندان از شکل های سمبولیک هندسی مانند دایره که (نماد وحدت) است با تأکید بر نقطه مرکزی در دیزاین های مختلف استفاده کردند تا وحدت پدیده های مختلف عالم و حقیقتی که برتر از شکل ها و ظاهر موجودات است نشان دهند.

از این نظر هنر اسلامی با هنر مسیحی که موضوع اصلی آن نمایش صحنه های مختلف زنده گی مسیح علیه السلام و حضرت مریم است، تفاوت زیادی دارد.

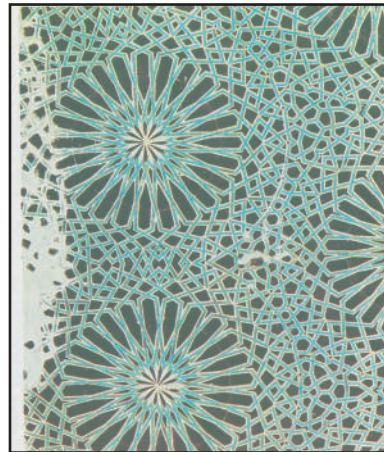
هنرمندان مسلمان برای کتابت قرآن کریم با خط زیبا و ساختن مساجد بزرگ و زیبا (برای ادای فریضه نماز جماعت) در آثار خود نظم، تناسب، تعادل، هماهنگی و زیبایی ایجاد کردند. زیبایی و جلوه روحانی آثار؛ خوش نویسی و معماری اسلامی، نمونه های طراحی و ساخت ظروف سفالی و فلزی، اشیای چوبی، بافت پارچه

(تصویر ۳) بخشی از تزیینات منار جام ولایت غور که بین سال های (۱۲۰۳) و (۱۱۵۳) میلادی مربوط به دوره اسلامی میباشد.

(تصویر ۵) بخشی از حجاری «مسجد قطب» نزدیک دهلی، هند، سده هفتم هجری.

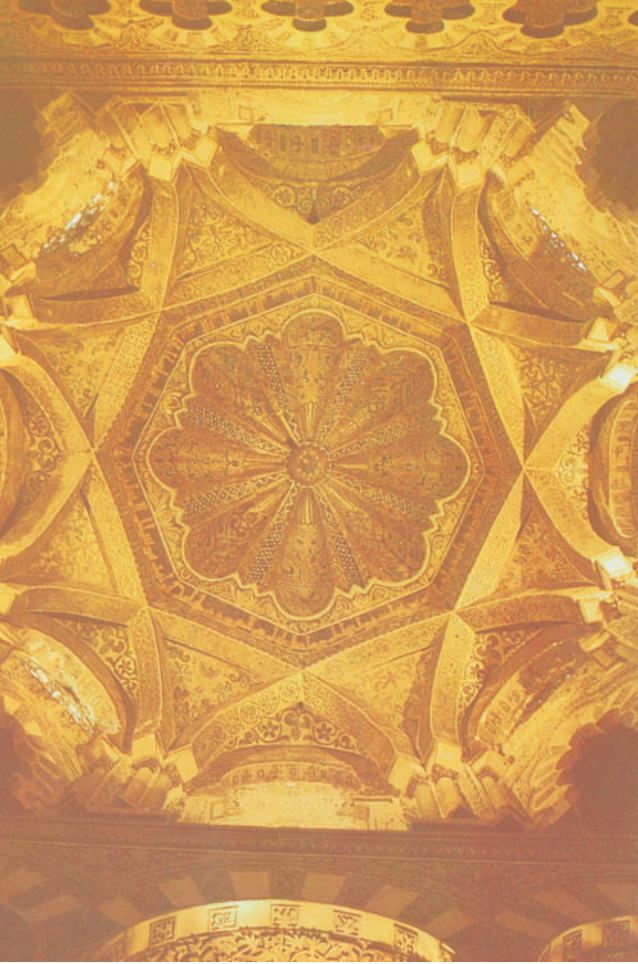

(تصویر ۴) کاشی کاری سقف مدرسه بیوک «کاراتای» در قونیه، ترکیه، سده هفتم هجری.

قالین و کتاب‌سازی از دیگر موارد است. اگر چه امروز این نمونه‌ها از نظر ظرافت در طراحی، دقت در ساخت و زیبایی تزیینات جز شاهکاری‌های هنر اسلامی محسوب می‌شوند، در آن زمان برای استفاده افراد مختلف ساخته شده‌اند و هر یک کاربرد خاصی داشته‌اند. در هنر اسلامی، جنبه استفاده، آثار با هنر تلفیق شد تا مسلمانان هر لحظه با نظم، زیبایی، تعادل و هماهنگی زنده‌گی کنند. در نمونه‌های مختلف آثار اسلامی همه سطوح با تزیینات ظریف و بسیار دقیق پوشانیده شده‌اند. در قرن‌های اولیه اسلام اغلب تزیینات شامل طرح‌های هندسی و نقش‌های تزیینی مانند اشکال گیاهی و دیزاین‌های اسلامی (اشکال مارپیچ) بود. بعدها در کاشی‌ها، ظروف سفالی و فلزی، پارچه‌ها، قالین‌ها و مینیاتور، تصویر کردن نقش پرندگان و حیوانات و انسان نیز رواج یافت.

(تصویر ۶) قالیچه سجاده‌یی، ایران، اواسط قرن دهم هجری.

(تصویر ۷) گنبد جلو محراب
مسجد جامع «فرطبه»، اسپانیا،
قرن چهارم هجری.

هنرمندان مسلمان اعم از زن و مرد در این نمونه‌ها به تقلید از طبیعت پرداخته‌اند و با ساده کردن شکل‌ها از ظاهر موجودات فاصله گرفته‌اند، تا ذهن بیننده را از دنیای واقعی جدا و به جهان معنویت هدایت کنند. با این وجود هرگز در تزیین صفحات و جلد قرآن کریم، جای نمازها، منبرها، رحل‌های قرآن کریم، منارها، دیوارها و سقف‌های مساجد تصاویر حیوان و انسان استفاده نشده است. در این نمونه‌ها خطوط و رنگ‌های نقش‌های در هم پیچیده هندسی با دیزاین‌های اسلامی باعث حرکت چشم می‌شود و ذهن بیننده هرگز در یک نقطه متوقف

نمی‌شود. این حرکت موزون و منظم ریاضی که در طراحی نقش‌ها دیده می‌شود، تعادل و هماهنگی میان نقش‌ها و اشکال مختلف را به وجود می‌آورد، و علاوه بر این که زیبایی خاصی به این آثار می‌بخشد، تحرک، نظم، تعادل و هماهنگی را نیز ایجاد می‌کند. از نظر هنرمندان مسلمان این هماهنگی، نمایانگر وحدت و هماهنگی جهان آفرینش است.

تمرین

- ۱- در مورد تأثیر فضای روحانی و نقش‌های تزیینی آن با هم گفتگو کنید.
- ۲- چه نمونه‌هایی از هنر اسلامی را دیده‌اید؟ در مورد زیباترین نمونه چند سطر بنویسید.
- ۳- چه رشته‌های هنری دیگری را می‌شناسید که در میان مسلمانان رواج دارد؟

کاپی از دیزاین‌های اسلامی

آیا شیوه کاپی کردن از دیزاین‌های اسلامی را می‌دانید؟

برای تهیه کاپی از نقش‌های زیبای قالین یا کاشی، ابتدا نمونه‌یی از دیزاین دلخواه خود را بیابید؛ سپس طرح آن را روی کاغذ ترس (کاغذ شفاف) ترسیم کنید، تا بتوانید آن را به صفحه کاغذ دیگری منتقل سازید و آن را رنگ آمیزی نمایید.

برای انتقال طرح به کاغذ ترس بهتر است طرح را روی میز یا تخته طراحی نصب کنید. کاغذ ترس هم اندازه آن را روی طرح بگذارید و چهارگوشه آن را محکم کنید تا در اثر حرکت دست، هنگام کاپی نمودن از جا بی جا نشود و تکان نخورد؛ سپس با دقت خطوط دیزاین را روی کاغذ ترس بکشید. بهتر است ابتدا خطوط اصلی دیزاین را بکشید و بعد جزییات آن را رسامی کنید. وقتی که دیزاین را کاملاً رسم کردید، آن را از طرح اولیه جدا کنید. طرح اصلی را کنار بگذارید؛ کاغذ ترس را (که دیزاین‌ها روی آن کاپی شده) به روی دیگر آن برگردانید و با پنسل پررنگ تمام خطوط را دوباره ترسیم کنید. به این ترتیب دیزاین‌ها به عقب کاغذ ترس منتقل می‌شوند و برای انتقال طرح روی کاغذ اصلی آماده می‌شود.

ابتدا کاغذ ضخیم یا مقوا که برای رنگ آمیزی مناسب باشد از

(تصویر ۱) کاشی معرق مقبره شیخ «صفي الدين اردبيلي»، دوره صفویه - قرن ۱۰-۱۱ ه.ق.

(تصویر ۲) طرح روی کاغذ پیاده شده

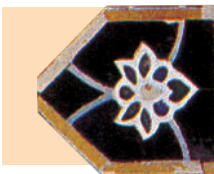
(تصویر ۳)

چهار طرف با اسکاشتیپ به میز یا تخته طراحی نصب کنید. کاغذ ترس را دوباره برگردان کنید روی صفحه اصلی که برای کاپی کردن آماده شده بگذارید و چهار گوشه آن را به چهار طرف کاغذ یا مقوا وصل کنید تا ثابت شود. دوباره با دقت روی تمام خطوطی که روی کاغذ ترس رسامی شده بکشید تا دیزاین به صفحه کاغذ اصلی منتقل شود. به آرامی کاغذ ترس را از روی صفحه کاغذ یا مقوا جدا کنید و ببینید آیا همه طرح‌ها منتقل شده اند یا نه؟ اگر طرح کامل بود کاغذ ترس را از روی صفحه کاغذ جدا کنید. وقتی که طرح

(تصویر ۴)

بر روی کاغذ کاپی شد، آماده رنگ آمیزی است. برای رنگ آمیزی ابتدا شبیه تیره‌ترین رنگ طرح اصلی را با رنگ آبی بسازید و در جای مناسب روی طرح کاپی تهیه کنید. بعد رنگ‌های تیره طرح را بسازید و هر یک را در جای خود روی طرح کاپی کنید. هر یک رنگ جدید را پس از خشک شدن رنگ قبلی روی کاغذ بگذارید تا با هم مخلوط نشوند؛ پس از این که رنگ‌های تیره را ترسیم کردید، رنگ‌های روشن را شبیه طرح اصلی بسازید و روی طرح کاپی کنید، تا رنگ آمیزی آن تکمیل شود. وقتی همه رنگ‌ها خشک شد کاغذ کاپی را از روی میز یا تخته طراحی جدا کنید. برای نگهداری از این کاپی می‌توانید آن را در قاب شیشه‌یی بگذارید.

تمرین

از یک دیزاین ساده اسلامی یک کاپی زیبا تهیه کنید.

آشنایی با هنر خوش‌نویسی اسلامی

«مَنْ كَتَبَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَجُودَةً تَعْظِيمًا
لِلَّهِ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ»^(۱)

کسی که بسم الله الرحمن الرحيم را برای بزرگداشت
خداوند ﷻ با خط زیبا بنویسد خداوند ﷻ او را می‌بخشد.

اولین پدیده هنری قرون اولیه اسلامی، خوش‌نویسی است که پس
از استقرار دین مبین اسلام در مکه معظمه و گسترش سوادآموزی،
رونق گرفت. اولین نسخه‌های قرآن کریم به «خط کوفی» نوشته شد.

(تصویر ۱) امضاء یاقوت
المستعصمی

کتابه اضعف عباد الله الغنی

یا قوت المستعصمی

خوش‌نویسی اسلامی در خدمت ثبت کتابت و انتشار قرآن پاک و نگارش احادیث نبوی اهمیت و ارزش بسیاری نزد مسلمانان داشت. خوش‌نویسان تلاش می‌کردند تا هنری را که شایسته منزلت کلام الهی باشد؛ به وجود آورند.

پس از رحلت رسول اکرم صلی الله علیه و آله، قرآن کریم به مشوره حضرت عمر رضی الله عنه در زمان حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه توسط حضرت زید بن ثابت رضی الله عنه جمع‌آوری شده و در زمان حضرت عثمان رضی الله عنه در یک مصحف واحد تحریر و نسخه‌های آن به مکه مکرمه، شام، بصره، کوفه، یمن و بحرین فرستاده شد و یک نسخه آن در مدینه منوره که مرکز خلافت بود، حفظ گردید.

علاوه بر قرآن پاک، خوش‌نویسی آیات قرآنی، ادعیه، احادیث و اسمای متبرکه به صورت کتیبه‌های مختلف بر روی بناها به خصوص مساجد، منبرها، دروازه‌ها، ظروف سفالی، فلزی و پارچه‌ها رواج

(تصویر ۲) دو صفحه آغاز قرآن مجید کتابت شده بر کاغذ اعلی نازک نخودی، خط نسخ، نیمه دوم نهم هجری.

یافت. این خطوط گاهی در ترکیب با نقوش‌های هندسی یا گیاهی برای تزئین نمونه‌های مختلف هنر اسلامی به کار می‌رفت. در قرن سوم هجری «ابن مقله بیضاوی شیرازی» برای آسان کردن نگارش، خطوط جدیدی را از خط کوفی استخراج کرد؛ مانند: خط «نسخ» که به مرور زمان زیباتر و کامل‌تر شد و پس از آن تمام نخسه‌های قرآن‌پاک به این خط کتابت می‌شد.

«ابن مقله» با ایجاد تغییرات در خط نسخ، ثلث را به وجود آورد؛ سپس خطوط دیگری ابداع و به کار گرفته شد؛ مانند: «خط ریحان» و «محقق» برای تزئین عناوین سر سوره‌های قرآن کریم و «توقیع» که قضات برای نوشتن اسناد از آن استفاده می‌کردند و خط «رقاع» که برای نوشتن فرامین، رقع‌ها و عناوین کتاب‌ها بود و حکام ولایات به این خط می‌نوشتند. پس از به وجود آمدن خطوط نسخ و ثلث در سراسر کشورهای اسلامی کتابت کلام الهی به نهایت زیبایی انجام می‌شد. هنرمندان در تهیه بسیاری از اوراق، نوشته‌ها، تزئین صفحات اول قرآن‌پاک، سوره‌ها و سر سوره‌ها و علامت‌های پایان آیات و جلدسازی همکاری می‌کردند. خوش‌نویسان بعد از «ابن مقله» خطوط اسلامی را به اوج کمال رساندند؛ مانند: «ابن بواب» (که در خط نسخ اصلاحاتی انجام داد و

(تصویر ۳) سوره فاتحه، کتابت میر عماد حسنی قزوینی به خط نستعلیق

قاعده آن را مشخص کرد)، «یاقوت مستعصمی» (که انواع خطوط را بسیار زیبا می‌نوشت) و «احمد نیریزی» (که از حیث زیبایی و استحکام خط بی‌نظیر بود).

یکی از عالی‌ترین دوره‌های خوش‌نویسی اسلامی، قرن هشتم هجری است که علاوه بر رواج خوش‌نویسی، هنرمندان این قرن خطوط جدیدی را به نام‌های «تعلیق» (که از ترکیب خط توقیع و رقاع به وجود آمده)، نستعلیق (که از ترکیب دو خط نسخ و تعلیق

پدید آمده) و خط شکسته نستعلیق را به

کار گرفتند. خط نستعلیق آخرین مرحله

تحول خوش‌نویسی اسلامی است

که خوش‌نویسان زیادی به این

خط کتابت کرده‌اند؛ چون:

«ملا میرعلی هروی»

و «میرعماد حسنی

قزوینی» که این خطوط

را به درجه کمال

رساندند. هنرمندان،

انواع خطوط اسلامی

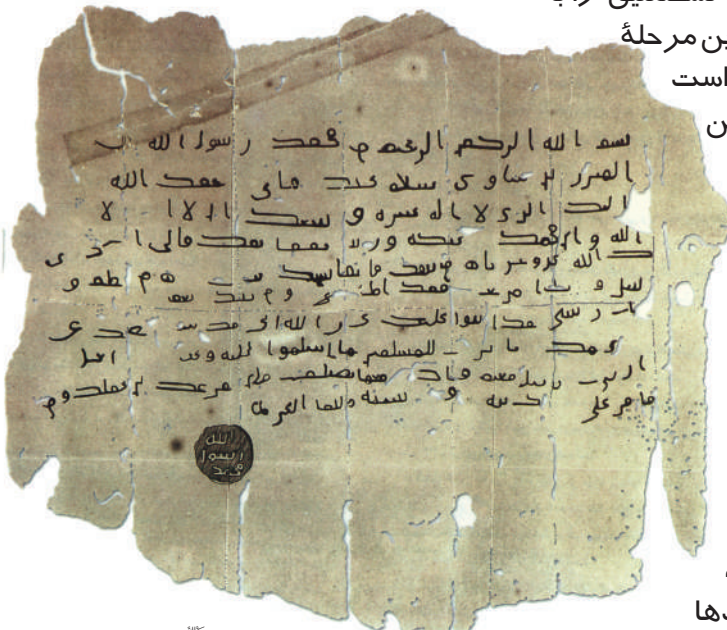
را در تزیین دیوارهای

بناها، دروازاها، محراب‌ها

منبرها، رحل‌های قرآن،

انواع ظروف و دست‌بافت‌ها

به کار گرفتند.

(تصویر ۴) نامه پیامبر اکرم ﷺ به منذر بن ساعی با مهر رسول الله ﷺ

تمرین

۱- نمونه‌های خوشنویسی را در چه جاهای می‌توان دید؟

۲- به سر دروازه‌های مساجد مشهور و خانه‌های مردم هر گاه نظر کنید، ببینید که هر

یک از چه موادی ساخته شده‌اند؟

۳- در وسایل مختلفی که در اطراف خود می‌بینید، چه نمونه‌های از خوش‌نویسی اسلامی

به کار رفته است؟

۴- آیا در شهر یا محل زنده‌گی شما، خطاط لایق و ورزیده‌یی وجود دارد؟ در این مورد،

معلومات بدهید.

کاپی از بسم الله الرحمن الرحيم

آیا می‌خواهید یک کاپی زیبا از «بسم الله الرحمن الرحيم» بسازید و در خانه خود نصب کنید؟

خوش‌نویسان مسلمان آیات الهی را به زیباترین شکل نوشته کرده‌اند. چند نمونه بسم‌الله الرحمن الرحيم را در کتاب‌ها، بر صفحه تلویزیون، بر دیوارهای مساجد و... دیده‌اید؟ یک تصویر زیبای بسم‌الله را تهیه کنید که برابر نیم تخته کاغذ باشد. کاغذ ترس (کاغذ شفاف) به اندازه تصویر بسم‌الله پیدا کنید و روی آن بگذارید. در وقت نوشتن بسم‌الله باید وضو داشته باشید. نوشته بسم‌الله را به روش درس ۱۰ روی کاغذ کاپی کنید. کاغذ اصلی را با اسکاشتیپ به میز یا تخته طراحی بچسبانید تا در موقع کار کردن تکان نخورد چرا که وقتی رنگ آبی را روی آن می‌زنید کاغذ می‌پندد و پس از خشک شدن رنگ‌ها دوباره به حالت اولی بر می‌گردد.

برای رنگ‌آمیزی نوشته‌ها، ابتدا تیره‌ترین رنگ خوش‌نویسی را انتخاب کنید. قلم مو یک را در آب تر کنید و در رنگ آبی مورد

نظر بنزید؛ سپس قلم مویک «برس» آغشته به رنگ را روی پلیت (ظرف مناسب از جنس پلاستیک، چوب، فلز، شیشه یا سرپوش قوطی رنگ آبی) بمالید تا آب و رنگ با هم مخلوط شوند. اگر رنگ غلیظ است و به قلم مویک می چسپد باید دوباره به آن، آب اضافه کنید تا رقیق شود.

رنگ آماده را با قلم روی کاغذ بگذارید. هر رنگ را مشابه طرح اصلی خوشنویسی، با دقت روی کاغذ خود کاپی کنید. وقتی سطح مورد نظر را با رنگ پر کردید، رنگ دیگری آماده کنید، هنگامی که رنگ قبلی خشک شد رنگ جدید را استفاده کنید. در موقع تغییر رنگ، باید قلم مویک را خوب در آب بشوید تا رنگ قبلی پاک شود.

رنگ‌های تیره را به ترتیب روشن بسازید و در جای خود به کار ببرید تا نوشته روی کاغذ کامل شود؛ پس از اتمام کار و خشک شدن رنگ‌ها کاغذ را از میز یا تخته طراحی جدا کنید و آن را در یک قاب شیشه‌یی بگذارید و در اتاق نصب کنید.

تمرین

یک نمونه خوشنویسی زیبا را از «بسم الله الرحمن الرحيم» پیدا کنید و از آن کاپی تهیه نمایید.

آشنایی با معماری اسلامی

کدام یک از بناهای اسلامی را می‌شناسید؟

حضرت رسول اکرم ﷺ در روایت معراج خویش، با توصیفی از گنبدی در بهشت که از مروارید سفید ساخته شده می‌فرماید: ((ثُمَّ أُدْخِلْتُ الْجَنَّةَ فَإِذَا فِيهَا جَنَابُذُ اللَّوْلُؤِ...^(۱))) ترجمه: سپس به بهشت وارد ساخته شدم که در آنجا قبه‌هایی از مروارید بود، این روایت نمونه روحانی هر بنای اسلامی است.

از مراکش در غرب تا آناتولی در ترکیه و دامنه‌های البرز و دره‌های سرسبز مازندران، ایران تا اطراف هندوکش و کوه بابا، سپین‌غر، هرات، غور و بلخ در کشور عزیز ما، شهرها و دهات متعددی در سرزمین‌های اسلامی وجود دارد که از نظر معماری با هم شبیه هستند و درعین زیبایی و کارآمدی با محیط طبیعی در هر منطقه هماهنگی دارند.

آثار هنر معماری اسلامی، سمبول و نماد هماهنگی است و علاوه بر هماهنگی با محیط طبیعی پیرامون، میان بخش‌های مختلف یک بنا و تزیینات آن هم نهایت هماهنگی وجود

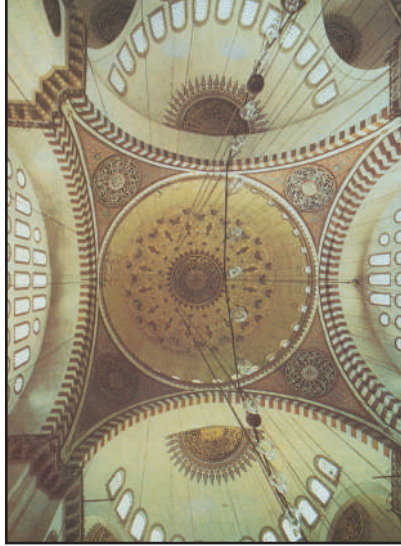
(تصویر ۱) مسجد مهم‌ترین و بلندترین بنای شهر بود که از فاصله دور به خوبی دیده می‌شد. مسجد امام، میدان نقش جهان، اصفهان، ایران، دوره صفویه.

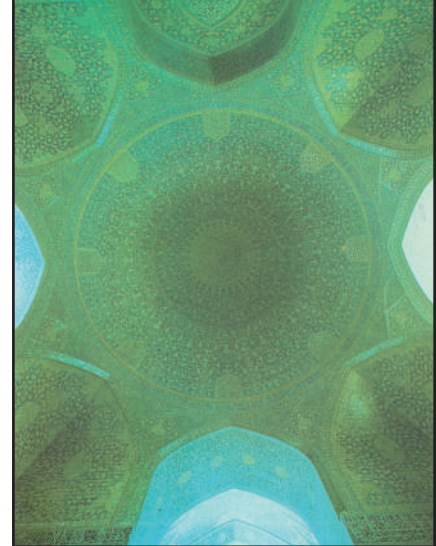
۱- متفق علیه.

(تصویر ۸) نمونه‌یی از اولین مناره‌های جهان اسلام با پلکان بیرونی با بیش از ۵۰ متر ارتفاع. مسجد بزرگ سامرا، عراق، اوایل قرن سوم هجری.

(تصویر ۳) گنبد بزرگ مرکزی با دو نیم گنبد، مسجد سلیمان، استانبول، ترکیه.

(تصویر ۲)

دارد. چه در داخل و خارج یک مسجد و چه در یک خانه شخصی آبدات تاریخی، قانون آرامش و هماهنگی حاکم است. تعادل و استحکام عمارت با طرح‌های متقارن (از دو طرف یکسان نسبت به محوری که در وسط قرار دارد مانند سمت راست و چپ یک گنبد که شبیه هم است) ایجاد شده است و فضای معماری به نحوی طراحی شده که آرامش و تعادل انسان را به او بازگرداند. در شهرسازی اسلامی، مسجد، خانه، جاده، بازار و همه اجزای دیگر زنده‌گی شهری چنان طراحی می‌شد که از عوامل طبیعت بیشترین بهره‌برداری شود. به طور مثال: بهره‌گیری از نور در معماری شهری و بناها به نحوی است که هم انسان را به یاد حضور خداوند ﷻ می‌اندازد و هم وسیله طبیعی روشنائی است و هم منبع حرارتی ساختمان‌هاست.

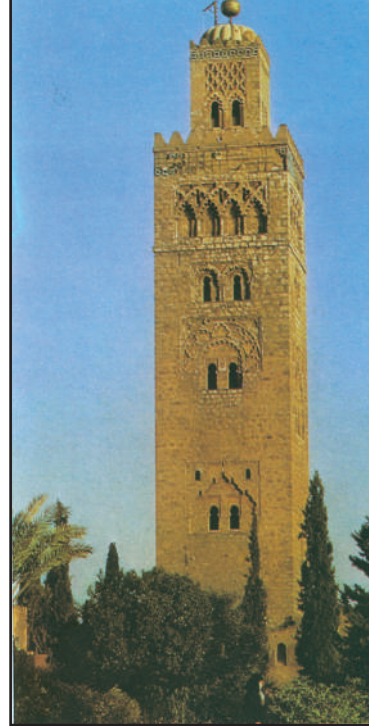
به طور کلی آثار هنر معماری اسلامی به دو دسته تقسیم می‌شوند:

- ۱- معماری بناهای مذهبی؛ مانند: مساجد، مدارس و آرامگاه‌ها.
  - ۲- معماری عمارات دیگر؛ چون: جای بود و باش، خانه‌ها، قصرها، باغ‌ها، کاروان‌سراها، حمام‌ها، بازارها، پل‌ها و...
- مهم‌ترین نمونه معماری اسلامی مسجد است.

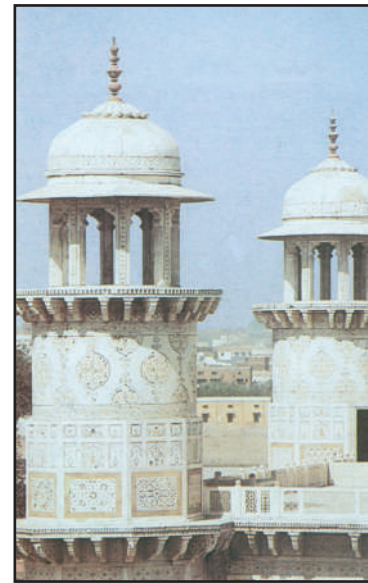
مسلمانان برای ساختن مساجد که محل سجده و عبادت خداوند متعال است و آراستن بنای مساجد با کتیبه‌های ماخوذ از قرآن کریم از زیباترین طرح‌ها و تناسب دقیق هندسی استفاده کرده‌اند. در معماری مسجد نقشه واحدی وجود دارد که طرح ساختمانی آن در سرزمین‌های مختلف اسلامی علی‌رغم تنوع در جزئیات و نوع تزیینات یکسان است. تمام ابعاد ساختمان مسجد از دایره به دست می‌آید و برخلاف روش‌های دیگر، طراحی بنا در معماری اسلامی از سقف شروع می‌شود و بالای سقف گنبد ساخته می‌شود. گنبدها به شکل‌های متنوع ساخته می‌شوند که مشهورترین آن‌ها خطوط منحنی دارند و شبیه نیم کره هستند. ساخت گنبد علاوه بر مساجد، در بنای زیارتگاه‌ها هم رایج بوده است. در اکثر مساجد منار یا مناره‌هایی در کنار گنبد ساخته می‌شود. منار ستون بلندی است که از داخل با پله‌های مارپیچ به قسمت بالا یا گلدسته منار متصل می‌شود و مؤذن از بالای گلدسته آن اذان می‌داد تا همه صدای او را بشنوند.

در هر یک از سرزمین‌های اسلامی شکل منار و تزیینات آن ویژه‌گی خاصی دارد. ابتدا منارها به شکل مکعب ساخته می‌شد؛ ولی بعدها ساخت منار به صورت استوانه‌یی رواج یافت. روش‌های متنوعی برای تزیین منار در سرزمین‌های مختلف به کار می‌رود. اغلب این تزیینات با روش تزیین گنبد یکسان است و مجموعه گنبد و منارهای یک مسجد هماهنگی و زیبایی خاصی ایجاد می‌کند.

در درون مسجد فضا چنان طراحی می‌شود که عظمت خداوند عز و جل در همه جاها و حاکم بر انسان احساس شود. فضای درون گنبد کشش به سمت بالا ایجاد می‌کند، نقش‌ها، تزیینات و کتیبه‌های قرآن کریم بر دیوارها تا نقطه مرکزی سقف دیده می‌شود.

(تصویر ۵) مناره مسجد کتوبیه در مراکش، برپا شده در دود؛ به دست «موحدون» پایان سده ششم هجری

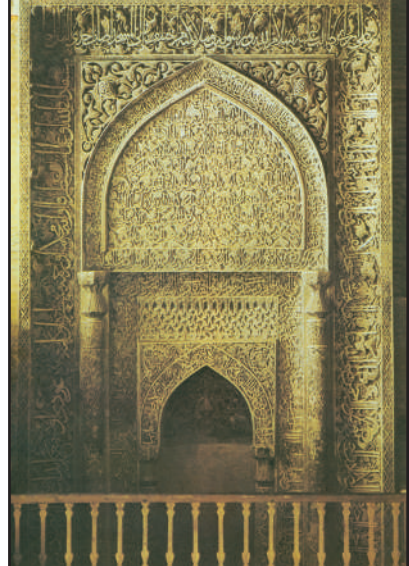
(تصویر ۶) منار آرامگاه «اعتمادالدوله»، آگرا، هند، سده یازدهم هجری.

(تصویر ۹) محراب و منبر مسجد «سو کولو»، استانبول، ترکیه، قرن دهم هجری.

(تصویر ۸) محراب گچ کاری شده مدرسه «بن یوسف»، مراکش، سده دهم هجری.

(تصویر ۷) محراب «اولجاتیو» مسجد جامع اصفهان، ایران، ۷۱۰ ه.ق.

(تصویر ۱۰) منبر مسجد «مؤید» قاهره، مصر.

در این میان تزئین محراب اهمیت خاصی دارد. محراب نشان دهنده جهت قبله است و همه مسلمانان هنگام نماز به سمت آن رو می آورند. از این جهت زیباترین تزئینات در هر مسجد برای طراحی محراب در نظر گرفته می شود. در مساجد جامع در کنار محراب جایگاه بلندی برای خطبا اعمار می گردد و به نام منبر یاد می شود و این به خاطر آن است که خطیب و واعظ را حین خطبه و تبلیغ همه ببینند و هم صدای او را بشنوند. در طراحی بدنه و تزئینات منبرها هم تنوع زیادی دیده می شود.

به طور کلی هر چند ذوق هنری مسلمانان در کشورهای مختلف اسلامی، سبک های معماری متنوعی را به وجود آوردند، که پیوند عمیقی فضای روحانی واحدی دارد، این مساجد را از مسجد قرطبه در هسپانیا تا مسجد جامع اصفهان در ایران، مساجد جامع هرات و مسجد «دهلی» در هند و سایر مساجد جامع در کشورهای اسلامی به هم مرتبط می سازد.

تمرین

- ۱- در شهرهای مختلف کشور ما کدام مسجدهای بزرگ وجود دارد؟
- ۲- تزئینات معماری این مساجد چگونه است؟

ساختن یک بنای اسلامی (پل)

آیا تا به حال یک پل قدیمی را دیده‌اید؟

پل‌ها به اشکال مختلف برای عبور از آب ساخته می‌شوند. یک پارچه چوب بزرگ ساده هم، بالای یک جوی آب نوعی از پل است. انسان‌ها تا کنون پل‌های زیادی به اشکال مختلف برای عبور از آب ساخته‌اند. پل‌های یکی از نمونه‌های جالب معماری اسلامی هستند. استحکام، ظرافت و زیبایی این پل‌ها باعث شده تا پس از صدها سال هنوز هم پا برجا باشند.

آیا در محیط اطراف شما پل‌های قدیمی وجود دارد؟ با دقت به پلهایی که در محیط زیست شما است نگاه کنید. شما هم

(تصویر ۲) قسمت‌های مختلف پل را به هم بچسبانید.

(تصویر ۱) برش قسمت‌های مختلف پل

می‌توانید یک پل زیبا بسازید.

ابتدا طرح پل را بر روی مقوای ضخیم رسامی کنید؛ سپس قسمت‌های اضافی آن را برش کنید تا یکی از دیوارهای پل آماده شود. طرح آماده را روی مقوای دیگر بگذارید و دور آن را خط بکشید. این خطوط را برش کنید تا کاپی دیگر به همین طرح و اندازه آماده شود. به این ترتیب دو دیواره اصلی پل آماده می‌شود. برای سطح بالای پل از مقوای نازک‌تر استفاده کنید. عرض آن را متناسب با اندازه عرض پل و طول آن را به اندازه طول پل در نظر بگیرید. مقوا را به اندازه مناسب برش دهید. دو لبه مقوا را به لبه‌های بالایی دیوار پل بچسبانید تا کار دستی شما آماده شود. می‌توانید پل خود را بر روی یک مقوای ضخیم بچسبانید و آن را به دلخواه خود رنگ آمیزی کنید. در صورت تمایل، می‌توانید اطراف پل خود را با سنگ‌ها و ساقه‌های درختان تزئین کنید و زیر پل را مانند آب دریا نقاشی کنید.

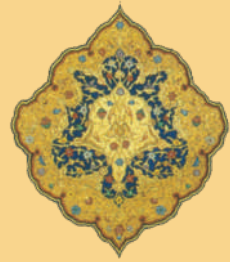

(تصویر ۳) یک کاردستی از ساختمان پل

تمرین

با استفاده از مقوای ضخیم و نازک یک پل زیبا بسازید.

آشنایی با هنرهای اسلامی

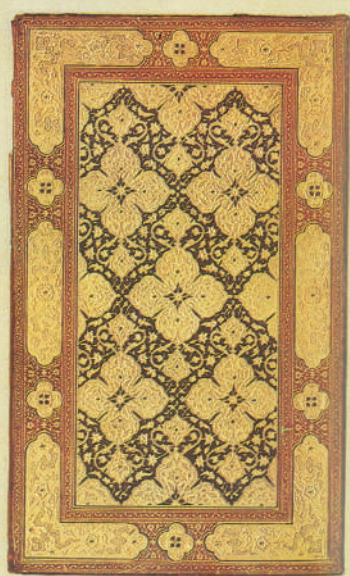

(تصویر ۱) تذهیب با خوش نویسی بسم الله الرحمن الرحيم

پیغمبر اکرم ﷺ فرموده: «ان الله كتب الاحسان على كل شيء» یعنی کمال یا زیبایی شی در حمد و ثنای آن از پروردگار است. به عبارت دیگر، ما نمی‌توانیم کمال هیچ شی را به دست آوریم جز این که بدانیم چگونه آن شی می‌تواند آیینۀ صفت خداوند ﷻ باشد.

در تفکر اسلامی، هنر، روشی برای کمال بخشیدن به مواد و اشیا است. هر شی یک صورت ظاهری دارد و یک جنبۀ درونی که هنرمند مسلمان باید به هر دوی آن بیندیشد. استفاده از بهترین تناسبات در طراحی، ظرافت در ساخت و زیباترین تزئینات برای ساختن هر شی، عالم ماده را به عالم روح پیوند می‌دهد.

زیبایی و سودمندی (کارآمدی) دو صفت مهم برای بیان اشیا، ابزار، ادوات و آثار گوناگون در هنر اسلامی است. از این نظر، آثار هنری سرزمین‌های اسلامی، یکسانی و وحدتی را نمایان می‌کند که فراتر از مرزهای جغرافیایی آن‌ها است.

هنر ساختن اشیای زیبا و ظریف از جنس‌های مختلف صنایع ظریفه و هنرهای زیبا را در کشورهای اسلامی به وجود آورد و دارای شهرت جهانی ساخت.

در اغلب این آثار سراسر سطوح با نقش‌های زیبا و خطوط اسلامی پوشانده شده است. نقش‌های تزئینی که ابتدا برای زینت بخشیدن به سر سوره‌های قرآن مجید

به کار می‌رفت به مرور زمان کامل شد و تذهیب «زرنگاری» نام گرفت؛ سپس این نقش‌های در کاشی‌کاری و قالبین‌بافی به کار گرفته شد و برای تزئین سطوح اشیا در هنرهای مختلف؛ مانند: جلدسازی، فلز‌کاری، کلالی، کندن‌کاری روی چوب، معرق‌کاری چوب، شبکه‌کاری، کندن‌کاری روی سنگ (حکاکی)، خطاطی روی سنگ، سوزن‌دوزی و...

(تصویر ۲) چهار تک جلد جدا شده چرم روی مقوا، طلاکوبی با قالب مهر و نقاشی طلایی، «راچیوتانا»، هند، قرن دوازدهم هجری.

استفاده شده است.

در اغلب سطوح تزیینی دو بخش حاشیه و متن وجود دارد که سطح هر کدام با نقوش‌های مختلف، کتیبه‌های خوش‌نویسی یا ترکیبی از نقوش‌های و خطوط خوش‌نویسی آراسته می‌شود.

در مرکز، نقش مرکزی به شکل دایره طراحی می‌شود که با نقوش‌های تزیینی آراسته شده و گاه در هر یک از چهار گوشه سطح اصلی طرح، $\frac{1}{4}$ آن تکرار گردیده است. این نقش مرکزی را «شمشه» یا «نارنج» و $\frac{1}{4}$ آن را «گوشه» می‌نامند. گاه فاصله میان شمشه و گوشه‌ها با نقوش‌های تزیینی دیگری پر می‌شود. گاه متن با تکرار یک نقش پوشانیده می‌شود و حاشیه با نقش جداگانه‌ی تزیین می‌گردد.

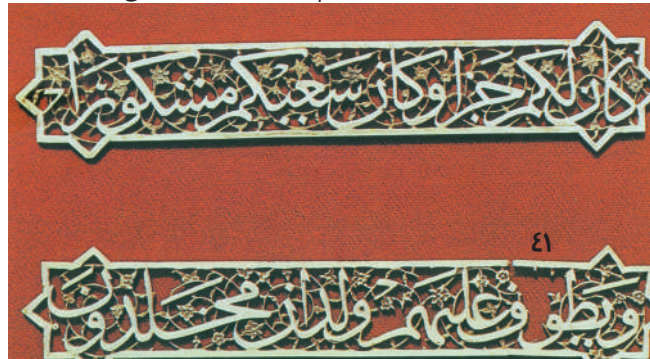
در طراحی ظروف اغلب برای هر یک از قسمت‌های ظرف، طراحی خاصی به کار گرفته می‌شود. ظروف گلی با تنوع زیادی ساخته می‌شوند و در هر یک از آن‌ها نقوش‌های تزیینی متناسب با شکل هر قسمت ظرف طراحی

(تصویر ۳) کلکین خانه، چوب شبکه کاری شده با شیشه‌های رنگی، اصفهان، ایران

(تصویر ۴) یکی از دروازه‌های آرامگاه منسوب به حضرت علی (کرم‌الله وجهه) در ولایت بلخ، افغانستان.

(تصویر ۵) کتیبه‌های مزار «شاه اسماعیل»، اردبیل، ایران

(تصویر ۶) پتئوس لعابی با تصویر اسکندر که به آسمان می‌رود، عراق، قرن ششم هجری.

می‌شود.

ایجاد هماهنگی میان نقوش‌های و خطوط در هر یک از قسمت‌ها اهمیت زیادی دارد. در آثاری که نقوش‌ها به دیوار حجم آن‌ها پیاده می‌شود؛ ایجاد رابطه مناسب میان قسمت‌های عقبی و جلو و کناره‌ها نیاز به مهارت زیادی دارد. در آثاری که رنگ در آن‌ها اهمیت زیادی دارد؛ مانند: تذهیب، پارچه‌بافی، قالین‌بافی، کاشی‌کاری و... هنرمند علاوه بر طراحی نقش‌ها باید ترکیب رنگ‌های مناسب و هماهنگی بین آن‌ها را نیز در نظر داشته باشد. هم ایجاد کند.

(تصویر ۸) قالینچه تبریز، ایران، حدود ۱۳۰۰ هجری.

(تصویر ۷) بخشی از تبریزین ترکی با کتیبه، استانبول، ترکیه، سده دهم هجری.

تمرین

- ۱- ویژه‌گی مهم آثار هنری اسلامی چیست؟
- ۲- یکسانی و وحدت هنرهای اسلامی چه دلیلی دارد؟
- ۳- در محل زنده‌گی شما چه آثاری از هنر اسلامی وجود دارد؟

ساختن قلمدان گلی

آیا تا به حال ساختن یک قلمدان را تجربه کرده‌اید؟

برای تهیه قلمدان گلی می‌توان از روش فتیله‌یی (لوله‌یی) استفاده کرد. در این روش فتیله‌های گلی به کمک دست، آماده و بر روی

(تصویر ۱) سطح زیر ظرف و فتیله‌های گلی را آماده کنید.

(تصویر ۲) اولین فتیله را به سطح زیر ظرف وصل کنید.

(تصویر ۳) فتیله‌های بعدی را هم بگذارید تا بلندی قلمدان کامل شود.

(تصویر ۴) بیرون قلمدان را صاف کاری کنید.

(تصویر ۵) روی گل تر با فشار دادن ابزار و وسایل مختلف نقش دلخواه خود را رسم کنید.

(تصویر ۶) قلمدان را پس از خشک شدن به دلخواه رنگ‌آمیزی کنید و قلم‌های خود را در آن بگذارید.

یک زمینه صاف که کف قلمدان است اضافه می‌شود.

برای شروع کار ابتدا کف ظرف را به شکل و اندازه دلخواه آماده کنید؛ سپس دیوار قلمدان را از فتیله‌هایی به قطر یک سانتی‌متر و به طول محیط کف ظرف بسازید. اولین فتیله را به کف ظرف وصل کنید و بعد ردیف بعدی را بالای آن بگذارید و ردیف‌های بعدی را اضافه کنید. قلمدان را تا اندازه نصف قلم بالا ببرید تا شکل آن کامل شود. برای استحکام بیشتر می‌توان محل اتصال فتیله‌های گلی را تراش داد و مرطوب (تر) کرد و با فشار انگشت به هم متصل ساخت. در پایان کار می‌توان سطح بیرون قلمدان را صاف کاری کرد. برای این که کار قشنگ‌تر و زیباتر شود، قلمدان خود را به رنگ‌های دلخواه رنگ‌آمیزی کنید.

تمرین
با استفاده از روش فتیله‌یی (لوله‌یی) یک قلمدان قشنگ و زیبا بسازید و آن را به دلخواه خودتان با نقوش‌های متنوع و رنگ‌های دلخواه تزیین کنید.

آشنایی با مینیاتور

چرا مینیاتورهای اسلامی شهرت جهانی دارد؟

اولین نقاشی‌های مسلمانان، مصورسازی کتاب‌های علوم طبیعی بود؛ پس از آن کم‌کم در کتاب‌های ادبی به خصوص دیوان اشعار شاعران بزرگ و بعضی از صحنه‌های داستان‌ها تصویر شد. محققان غربی به دلیل اندازه کوچک و ظرافت زیاد این تصاویر، آن‌ها را مینیاتور می‌نامند. هنر مصور کردن کتاب نزد مسلمانان در طی چند قرن پیشرفت زیادی کرد و از نظر تنوع رنگ، اجزای متعدد تصویر، ترکیب‌بندی‌های ماریچی و بیان مفاهیم اعتقادی به نهایت

(تصویر ۱) صفحه‌ای از کتاب منافع الحيوان ابن بختیشوع: شیر نر و شیر ماده، مراغه، قرن هفتم هـ.ق.

(تصویر ۲) دیوان خواجوی کرمانی: رزم هما و همایون، بغداد، ۷۹۹ هـ.ق.

(تصویر ۳) «هارون الرشید» در کرمابه
اثر کمال الدین بهزاد، از کتاب *خمسه نظامی*، هرات، ۹۰۰ هـ.ق.

(تصویر ۴) ساختن کاخ خورتق، اثر
کمال الدین بهزاد، از کتاب *خمسه نظامی*،
هرات، ۹۰۰ هـ.ق. (۶۷/۸ × ۳/۱۳ سانتی متر)،
پشت ورق ۱۵۴، موزه بریتانیا.

(تصویر ۵) جشن عید فطر، اثر
سلطان محمد، از دیوان حافظ، تبریز،
۹۴۲ هـ.ق.

درجهٔ زیبایی و ارزش هنری رسید و شهرت جهانی یافت. نقاشانی که اشعار را تصویر می‌کردند، به مفاهیم اعتقادی که مضمون این اشعار بود توجه خاص داشتند. شعرای بزرگ، مضامین متنوع را به زبان شعر بیان می‌کردند، نقاشان هم با استفاده از شکل‌ها و رنگ‌ها به نحوی این اشعار را به تصویر می‌کشیدند که متناسب با موضوعات و مفاهیم مختلف باشد. به همین دلیل مینیاتور، نوعی نقاشی ذهنی است که به تقلید از طبیعت نمی‌پردازد؛ بلکه با ساده کردن شکل‌ها، تغییر رنگ‌ها و نمایش همزمان صحنه‌های مختلف، موضوعات گوناگون را به تصویر می‌کشد. در این آثار هنرمند جهانی را تصویر می‌کند که در آن سراسر نقاشی نورانی است، رنگ‌های بسیار درخشان، شکل‌ها بدون حجم در نهایت ظرافت و زیبایی، گل‌ها و گیاهان در نهایت شکوفایی و سرسبزی تصویر شده‌اند. فضا بدون عمق نشان داده شده و هیچ سایه‌ی در تصویر دیده نمی‌شود. نقاشان بسیاری در شکل‌گیری و تکامل مینیاتوری اسلامی نقش داشته‌اند و بعضی از آن‌ها نقش مهم‌تری در شکوفایی مینیاتور داشتند که دیگران از روش کار و آثار آن‌ها تاثیر پذیرفته‌اند؛ مانند «جنیدالسلطان»، «کمال الدین بهزاد» و «سلطان محمد» که نمونه‌ی از آثار آن‌ها را در تصویر این درس می‌بینید.

تمرین

- ۱- چه موضوعاتی را در این نقاشی‌ها می‌بینید؟ درمورد موضوعات نقاشی با هم گفتگو کنید.
- ۲- چه شکل‌ها و رنگ‌هایی در این تصاویر می‌بینید؟ به رابطه میان شکل‌ها و رنگ در هنر نقاشی توجه کنید و در مورد آن‌ها با هم بحث و گفتگو کنید.
- ۳- در مینیاتور «جشن عید فطر» حرکت مارپیچی ترکیب‌بندی را پیدا کنید.

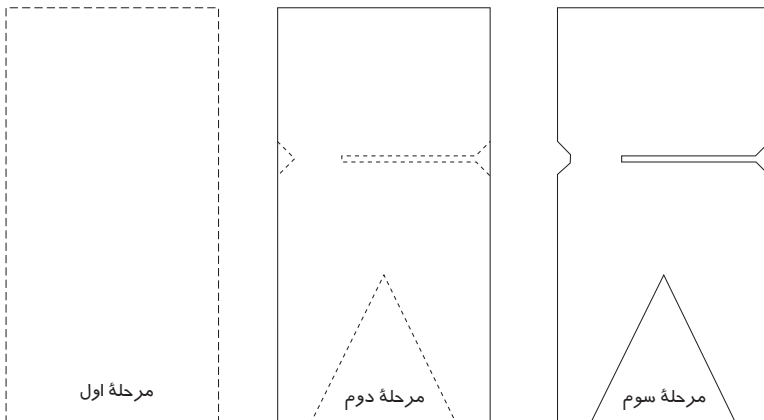

ساختن رحل قرآن کریم

آیا تا به حال فکر کرده‌اید به دست خود یک رحل قرآن کریم بسازید؟

مسلمانان برای احترام به کتاب خداوند ﷺ قرآن عظیم الشان، رحل‌های زیبا و مقبول می‌سازند تا هنگام تلاوت، قرآن پاک را در آن بگذارند. رحل قرآن را اغلب از دو صفحهٔ چوبی می‌سازند، که با هم بافت می‌خورد و به راحتی باز و بسته می‌شود. به این ترتیب رحل را هنگام قرائت قرآن کریم باز می‌گذارند و پس از پایان تلاوت، آن را جمع می‌کنند و در گوشه‌ی می‌گذارند تا جای کمتری را اشغال کند.

شما هم می‌توانید شبیه رحل‌هایی که هنرمندان از چوب می‌سازند با مقوای محکم تهیه کنید. برای ساختن یک رحل ساده ابتدا دو صفحهٔ مقوایی آماده کنید و آن‌ها را به شکل مستطیل طویل برش دهید؛ سپس با اندازه‌گیری دقیق طول مستطیل را به دو قسمت کوچک (برای

نگهداری قرآن مجید) و بزرگ (پایه رحل) تقسیم کنید. از این محل با قیچی یا تیغ برش، مقوا را ببرید و مراقب باشید که عرض مستطیل را تا انتها ببرید و قسمت کوچک از قسمت بزرگ جدا نشود؛ سپس در قسمت پایین پایه، یک مثلث عمودی رسم کنید و آن را هم برش دهید تا پایه رحل زیباتر و مقاوم‌تر شود. پس از انجام این مرحله، دو صفحه مقوایی را از محل برش عرضی به هم بافت دهید تا رحل آماده شود و بر روی زمین بایستد.

برای این که رحل شما زیباتر شود می‌توانید با کلام مقدس الله یا ادعیه دیگر و دیزاین‌های زیبای اسلامی آن را تزیین کنید. این دیزاین‌ها را می‌توانید روی صفحه‌های مقوایی به صورت سیاه و سفید یا رنگه بر روی دیواره بیرونی رحل رسامی یا نقاشی کنید. برای این کار باید دیواره بیرونی قسمت کوچک را از یک طرف و دیواره بیرونی قسمت بزرگ را از طرف دیگر نقاشی کنید تا وقتی دو صفحه را به هم بافت می‌دهید، دیواره‌های بیرونی رحل تزیین شده باشند؛ پس از خشک شدن رنگ‌ها می‌توانید قرآن پاک را در رحل دست ساخته خود قرار دهید و آن را تلاوت کنید.

تمرین

- ۱- تا به حال چند نوع رحل قرآن دیده‌اید؟ آن‌ها از چه موادی ساخته شده‌اند؟ آیا بر روی دیواره رحل‌ها تزییناتی وجود دارد؟ این تزیینات چگونه‌اند؟
- ۲- چه روش‌های دیگری را می‌توان برای اتصال دو دیواره رحل به کار برد؟
- ۳- یک رحل مقوایی بسازید و به دلخواه خود دو دیواره آن را طراحی و تزیین کنید و به روش دلخواه، دیواره‌ها را به هم اتصال دهید.

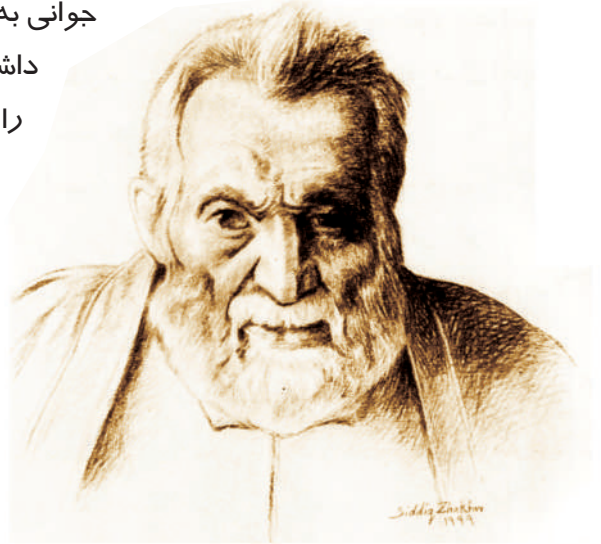
آشنایی با هنرمندان افغانی

از هنرمندان افغانی چه کسانی را می‌شناسید؟ هر یک از آنها در کدام رشته‌های هنری فعالیت دارند؟

استاد محمد سعید مشعل

حاجی محمد سعید «مشعل» فرزند محمود «غوری» در سال ۱۲۹۵ هـ. ش. در قریه «تیوره» و لسوالی ولایت غور متولد گردید. استاد مشعل که در خانواده‌ی هنرپرور بزرگ شده بود در زمان جوانی به فعالیت‌های هنری متوجه شده و سعی داشت که مکتب استاد کمال‌الدین بهزاد را زنده کند. استاد بر علاوه مینیاتوری در تذهیب‌کاری نیز یکی از عالی‌ترین اشخاص به شمار می‌رفت. استاد در مینیاتوری ابتکارات خوبی نموده است؛ زیرا او دارای اسلوب و روش به‌خصوص بود و از جمله پیروان مکتب استاد کمال‌الدین بهزاد محسوب می‌شود. این استاد شاگردان زیادی را پرورش داده

و مصدر خدمات شایان هنری شده است. موصوف به تاریخ دهم دلو ۱۳۷۶ هـ. ش. چشم از جهان بست و راهی دیار ابدی شد. آثار وی در گالری ملی مربوط به وزارت اطلاعات و فرهنگ افغانستان در شهر کابل و تالارهای دولتی کوثر و منازل شخصی مردم نگهداری می شود.

استاد عزیزالدین وکیلی پوپلزایی

استاد در ۱۶ سنبله ۱۲۹۷ هـ. ش. در چهاردهی کابل متولد گردید. نامبرده که به نام «خطاط هفت قلمی» شهرت داشت به خاطر ترکیب خطاطی به شیوه‌های ابتکاری و گوناگون هنر نقاشی و رسامی بدون شک از جمله نقاشان بلند آوازه افغانستان عزیز به شمار می‌رفت. کارکردهای ظریف و نفیس نقش و نگارهایی که در نوع خود یگانه‌اند؛ همچنین تزیینات حاشیه و متن بسیاری از تابلوهای استاد وکیلی، مهم‌ترین پدیده‌های هنری در افغانستان می‌باشد. او علاوه به کارهای هنری اش کتاب‌های زیادی را در مورد هنر خط و مسایل تاریخی تحریر نموده است. استاد در اوایل سال ۱۳۷۶ چشم از جهان فرو بست.

تمرین

در ولایات خودتان کدام هنرمندان را می‌شناسید؟ از مهم‌ترین آثارشان نام بگیرید.

آشنایی با هنرهای افغانی

پشت یک قالین را به دقت نگاه کنید و ببینید که تار و پود آن چگونه با گره‌های کوچک با هم وصل شده است؟

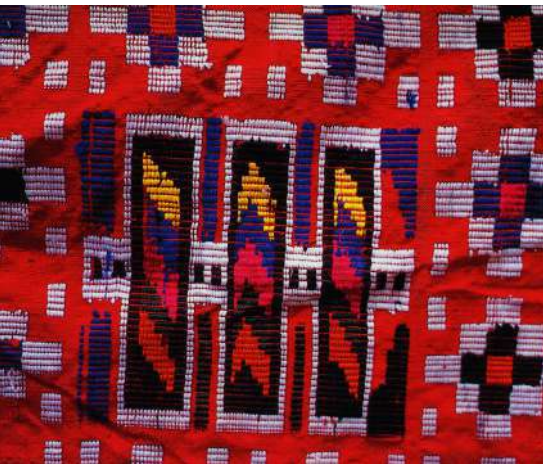
در روی قالین چه می‌بینید؟ نقش‌های رنگین قالین چگونه با گره‌های متعدد ایجاد شده‌اند؟

هنگامی که روی قالین می‌نشینید و یا نماز می‌خوانید چه احساسی دارید؟

بسیاری از رشته‌های هنری در افغانستان هزاران سال قدمت دارد. اگر چه یک جنبه تولید آثار هنری برطرف کردن نیازهای انسان

است، طراحی دقیق، ظریف ساختن و به‌کارگیری تزیینات مختلف، ذوق هنرمندان نسل‌های مختلف این مرز و بوم را در طول تاریخ نشان می‌دهد. ذوق هنری مردم به تکه‌ها رنگ و نقش می‌بخشد، فرش‌های نرم و لطیف و زیبا می‌بافد، بناها را با کتیبه‌های آیات متبرک قرآن مجید زینت می‌دهد، ظروف سفالی و فلزی را با ظرافت می‌آراید، دروازه‌ها، منبرها و رحل‌های چوبی را تزیین می‌کند، ابزارها و وسایل مورد استفاده را زینت می‌دهد، تا انسان هر لحظه با ظرافت و زیبایی سر و کار داشته باشد. از گذشته تا امروز مردم هنگام تهیه وسایل مورد نیاز خود به آن طرح و نقش و رنگ زده‌اند تا بر زیبایی آن بیفزایند. امروز هم تهیه پوستین، ساخت ظروف سرامیک، بافت قالین‌های زیبا و... در بخش‌های مختلف کشور ادامه دارد و افراد زیادی به این صنایع مشغول هستند.

همان‌گونه که حفظ و نگهداری آثار هنری و تاریخی اهمیت زیادی دارد، انتقال روش‌های طراحی، ساخت و اجرای تزیینات در هنرهای مختلف به نسل‌های بعدی برای حفظ و تداوم آن‌ها ضرورت مبرم است.

علاوه بر جنبه هنری و فرهنگی صنایع دستی، تولید آثار مختلف و عرضه آن به بازارهای داخلی و خارجی، از نظر اقتصادی اهمیت زیادی دارد. در نقشه افغانستان به مراکز عمده صنایع دستی و هنرهای گوناگون توجه کنید. در هر یک از ولایات افغانستان مردم به هنرهای مختلف می‌پردازند و آثار صنایع دستی متنوعی تولید می‌کنند؛ به طور

مثال: در کابل فعالیت‌ها در رشته‌های معماری، نجاری، آهنگری، فلزکاری، مسگری، زرگری، کندن‌کاری، سنگ‌تراشی، کلالی، شبکه‌کاری، نقاشی، قالین‌بافی، خامک‌دوزی، موره‌دوزی، سبذبافی و... وجود دارد در شهرهای دیگر نیز هنرهایی؛ چون: تکه‌بافی، ابریشم‌بافی، شال‌بافی، انواع روش‌های گلدوزی، و تزیین تکه‌ها؛ مانند: موره‌دوزی، خامک‌دوزی،

ساخت ظروف گلی، سفالی، کلالی، لاجوردکاری، ریخته‌گری از چدن، مس و برنج، تراشیدن ظروف سنگی متداول است.

یکی از تولیدات هنری که از ظرافت خاصی برخوردار است شیشه‌سازی در هرات است. بعد از ذوب شیشه‌های شکسته و بیکاره و مخلوط کردن رنگ‌های متنوع انواع گیل‌س‌ها و ظروف تزیینی را با دست و آتش تولید می‌کنند که در بازارهای اروپا و امریکا راه خود را باز کرده است.

اگر چه آثار این رشته‌ها در اغلب شهرهای افغانستان دیده می‌شود و مشابهت‌های کلی میان صنایع دستی در نواحی مختلف وجود دارد؛ ولی ویژه‌گی نقش‌ها، رنگ‌ها و شیوه‌های تهیه آن‌ها در شهرهای مختلف متفاوت است. ذوق و ابتکار هنرمندان در هر ناحیه باعث می‌شود که روش طراحی و ساخت آثار، ویژه‌گی خاص پیدا کند. تغییراتی که هنرمندان دوره‌های تاریخی مختلف در نحوه تهیه آثار به وجود آورده‌اند، باعث تحول و تکامل رشته‌های مختلف هنری شده است. به دلیل همین تحولات است که امروزه رشته‌های صنایع دستی به کمال رسیده‌اند و در زمینه هنر آثار ارزشمندی تولید می‌شود. مانند سرامیک استالف که مشهورترین سرامیک افغانستان است و در شهرهای مختلف؛ بازار فروش خوبی پیدا کرده است.

تمرین

- ۱- در جایی که شما زنده‌گی می‌کنید کدام صنایع دستی وجود دارد؟
- ۲- شما در کدام رشته‌های هنری مهارت دارید؟
- ۳- به کدام یک از هنرهای افغانی علاقه دارید؟
- ۴- آیا می‌توانید مفسوره جدیدی برای طراحی و ساخت رشته‌های هنری مورد علاقه خود ارائه دهید؟

آشنایی با موزیم‌های ملی افغانستان

موزیم مزار شریف

موزیم مزار شریف سابقهٔ طولانی دارد؛ چون در زمان‌های مختلف پادشاهان و شخصیت‌های با نفوذ دیگر که از این مرقد منسوب به حضرت علی کرم‌الله‌وجه زیات می نمودند تحفه‌های ظریفی را به آن اهدا می‌کردند. تحایف و هدایا در یکی از اتاق‌های روضه شریف نگهداری می‌گردد. موزیم مزار شریف بر علاوهٔ آن که اشیا و تحایف قیمت بها را دارا است از لحاظ داشتن مسکوکات و کتاب‌های نایاب به خصوص کتاب‌های نسخهٔ خطی «مخطوطات» از جمله نسخهٔ خطی قرآن عظیم‌الشان و بعضی از تفاسیر قرآن عظیم‌الشان دارای اهمیت و ارزش زیاد است.

در هرات یک موزیم شخصی نیز وجود دارد که به نام موزیم سلطانی یاد می‌شود در این موزیم آثار گران‌بهای تاریخی زیادی وجود دارد.

موزیم هرات

در حدود سال‌های ۱۳۰۲ هـ. ش. یا ۱۳۰۴ هـ. ش. موزیم هرات تأسیس گردید و در سال ۱۳۱۰ هـ. ش. این موزیم به اداره شاروالی شهر هرات سپرده شد و در سال ۱۳۱۲ هـ. ش. به اساس هدایت شاروالی هرات، به تعمیر هتل پارک انتقال داده شد و در آن‌جا آثار و اشیایی که وجود داشت به نمایش گذاشته شد. اکثر آثار موزیم هرات با بودجهٔ شاروالی هرات خریداری گردیده و تعدادی از این آثار در حفريات «هدهٔ بگرام» کشف شده بود از جانب موزیم کابل به گونهٔ تحفه به موزیم هرات در سال ۱۳۲۵ هـ. ش. تسلیم داده شد.

موزیم میمنه

پس از کشف تصادفی سکه‌های مسی مربوط به دورهٔ غوری‌ها در یکی از تپه‌های تاریخی شهر میمنه در سال ۱۳۳۵ هـ. ش. زمینهٔ ایجاد یک موزیم را در شهر میمنه ولایت فاریاب به میان آورد تا آثار و اشیای قدیمی در آن نگهداری شود با تلاش مدیران مختلف موزیم میمنه در مدت کم صاحب مجموعهٔ مناسبی از آثار قدیمی گردید و نمایشات آن در سال ۱۳۳۶ هـ. ش. آغاز شد. آغاز نمایشات چنان دلچسپ بود که تعداد زیادی مردم میمنه آثار قیمتی و تاریخی خویش را به گونهٔ تحفه به موزیم دادند.

فهرست منابع / صنف هشتم

- ۱- رهنمای تدریس نقاشی برای کودکان و نوجوانان، غلام محی الدین شبنم غزنوی، ۱۳۸۰
- ۲- راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم، سوم ابتدایی، کد ۵۳/۴، ۱۳۸۵
- ۳- اصول و مبانی هنرهای تجسمی، دکتر محمدحسین حلیمی
- ۴- مبانی هنرهای تجسمی، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۸/۲۱، ۱۳۸۶
- ۵- آشنایی با هنرهای تجسمی، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۸/۳۷، سال ۱۳۸۶
- ۶- طراحی ۱ فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۹/۹۲، ۱۳۸۱
- ۷- هندسه نقش‌ها ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۴۸۵، ۱۳۸۴
- ۸- کارگاه طراحی نقش‌ها سنتی ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۹، ۱۳۸۶/۷۷
- ۹- کارگاه چاپ دستی، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۸/۲۰، ۱۳۸۴
- ۱۰- مقدمه‌یی بر هنر کاشیگری ایران، محمد یوسف کیانی و فاطمه کریمی و عبدالله قوچانی، موزه رضاعباسی، ۱۳۶۲
- ۱۱- دایره المعارف هنر، رویین پاکباز، انتشارات فرهنگ معاصر
- ۱۲- هنر اسلامی، ارنست کونل
- ۱۳- زبان و بیان هنر اسلامی، تیتوس بوکهارت
- ۱۴- آشنایی با صنایع دستی ایران ۱، فنی و حرفه‌یی، کد ۳۵۹/۳۰، ۱۳۷۸
- ۱۵- سیری در صنایع دستی ایران، به اهتمام احمد آرام، انتشارات بانک ملی ایران، تهران، ۱۳۵۶
- ۱۶- علم در اسلام، به اهتمام احمد آرام، انتشارات سروش، تهران، ۱۳۶۶
- ۱۷- هنر خوشنویسی ۱ و ۲، کد ۲۰۴/۵
- ۱۸- خوشنویسی و فرهنگ اسلامی، آن ماری شیمل، انتشارات آستان قدس رضوی، مشهد، ۱۳۶۸
- ۱۹- تاریخ خط و نوشته‌های کهن افغانستان، عبدالحی حبیبی
- ۲۰- نقاشی ایران، بازیل گری، انتشارات عصر جدید، تهران، ۱۳۶۹
- ۲۱- نگاهی به هنر نقاشی ایران، دکتر اکبر تجویدی، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران، ۱۳۷۵
- ۲۲- کارگاه هنر ۱، پیش دانشگاهی، کد ۵۹۴، ۱۳۸۶
- ۲۳- سیر هنر در تاریخ ۲، پیش دانشگاهی، کد ۵۹۴/۸، ۱۳۸۶
- ۲۴- فشرده تاریخ افغانستان، فاروق انصاری، مرکز مطالعات، کابل، ۱۳۸۳
- ۲۵- موزیم‌شناسی و سیر موزیم‌ها در افغانستان، دیپارتمنت ائنوگرافی و باستان‌شناسی، پوهنحی علوم اجتماعی، پوهنتون کابل، پوهندوی محمد رسول باوری، کابل، ۱۳۷۵